

Slovenská Rýchla brigáda a bitka pri Lipovci

PAVEL MIČIANIK

THE SLOVAK RAPID BRIGADE AND THE BATTLE OF LIPOVEC by Pavel Mičianik

*

DIE SLOWAKISCHE SCHNELLE BRIGADE UND SCHLACHT BEI LIPOVEC von Pavel Mičianik

Zatiaľ čo útvary *armádnej skupiny* vykonávali namáhavé pešie presuny a napokon skončili v úlohe strážnych jednotiek, prebiehala reorganizácia *Rýchlej skupiny* (RS) na silnejšiu a operatívnejšiu *Rýchlu brigádu* (RB). Operačným rozkazom č. 4 z 5. júla 1941 bola RS posilnená novými jednotkami od 1. a 2. divízie, delostreleckého (del.) pluku 11 a armádnych jednotiek. 1. divízia (1. D) vyčlenila pre potreby RS motorizované časti jazdeckého priezvedného oddielu 1 (JPO 1) a cyklistickú eskadronu, ktoré boli odoslané do Sambora k dispozícii veliteľovi RS plk. gšt. Rudolfovi Pilfouskovi. Tu boli zlúčené s motorizovanou časťou JPO 2 (bola vo zväzku RS od jej vzniku) do jedného motorizovaného priezvedného oddielu (MPO). 2. divízia (2. D) poskytla pioniersku rotu 1 (motorizovanú), ktorá bola tiež odoslaná do Sambora, 180 mužov na doplnenie početného stavu I/6 práporu a 2 mínomety s obsluhou, ktoré boli odoslané do Terzowa. Del. pluk 11 odoslal k RS 8/11 batériu (4 kanóny vz. 35 ráže 105 mm). Batéria bola podriadená I/11 del. oddielu. Z armádnych jednotiek bola *Rýchlej skupine* podriadená rota kanónov proti útočnej vozbe (KPÚV) 11 (12 kusov KPÚV vz. 37 ráže 37 mm), ktorá bola tiež odoslaná do Sambora.¹ Operačným rozkazom veliteľstva armády č. 5 zo 7. júla 1941 bola *Rýchla skupina* oficiálne premenovaná na *Rýchlu brigádu* a zároveň bola podriadená veliteľstvu armády (od 5. júla podliehala veliteľstvu armády RS). V ten istý deň bol zriadený aj štáb RB. Jej veliteľom bol menovaný veliteľ RS plk. gšt. R. Pilfousek, náčelníkom štábu sa stal mjr.

1 *Prehľad operácií slovenskej armády od 23. júna do 30. júla 1941*. Bratislava 1942, s. 20 – 21; *Ťaženie slovenskej rýchlej skupiny (brigády) v SSSR od 23. júna do 30. júla 1941*. Bratislava 1941, s. 55 – 56. K nasadeniu *Rýchlej skupiny* bližšie MIČIANIK, P.: Slovenská Rýchla skupina v začiatkovej fáze operácie Barbarossa. *Vojenská história*, č. 4, 2004, s. 47 – 65.

jazd. Július Nosko.² Brigáda ešte nebola úplne skompletizovaná a v prvej polovici júla 1941 bola priebežne dopĺňaná.³

Celkový početný stav RB k 8. júlu bol 117 dôstojníkov, 39 rotmajstrov a 3 390 mužov. Jej výzbroj tiež nebola na očakávanej úrovni a bola stále dopĺňaná.⁴ RB bola v tom čase rozmiestnená v okolí Sambora, kam boli odoslané aj jednotky určené na jej posilnenie. Keď sa do tohto priestoru 2. júla presunula RS, na trase jej postupu zostalo pre rôzne poruchy 10 tankov LT-35. Minimálne 2 tanky však úmyselne znepojazdnilí príslušníci práporu ÚV por. Ján Herha a des. Ondrej Rusňák. Nepojazdné tanky boli odťahované do skupín a neskôr odoslané na Slovensko. K ich odťahovaniu boli použité aj ukoristené sovietske delostrelecké ťahače T-20 *Komsomolec*. So zničeným tankom LT-38 pri Zaluži tak prápor ÚV prišiel o 11 tankov.⁵ Od armádnej roty tankov 11 bola preto k RB prevelená čata 7 tankov LT-35, aby sa pokles počtu tankov aspoň čiastočne vykompenzoval. Už 9. júla sa RB presunula po

-
- 2 Vojenský historický archív (VHA) Trnava, fond (f.) 55, 55-57-4, krabica (k.) 57, Vel. armády, č. 107.086/Taj.oper.1941, Operačný rozkaz č. 5, SV. 7. Júl 1941; *Ťaženie...*, s. 54, 56 – 57.
 - 3 8. júla 1941 Rýchlu brigádu tvorili: Veliteľstvo (plk. gšt. Rudolf Pilfousek) – 17 dôstojníkov, 8 rotmajstrov a 73 mužov, Motorizovaný priezvedný oddiel (MPO) (mjr. jazd. Tibor Dualský) – veliteľstvo, spojovacia čata, čata obrnených automobilov, čata KPÚV, 2 cyklistické rot, zákopnícka čata a pomocná čata, spolu 25 dôstojníkov, 12 rotmajstrov a 788 mužov, II/6 mot. peší prápor (mjr. pech. Karol Hrabec) – veliteľstvo, spojovacia čata, čata KPÚV, čata mìnometov, batéria HKB, 3 motorizované pešie rot, 20 dôstojníkov, 1 rotmajster a 828 mužov, Prápor útočnej vozby (mjr.útv. Jozef Dobrotka) – štábna rota, 2 rot tankov, 3 rot KPÚV, 26 dôstojníkov, 14 rotmajstrov, 712 mužov, Del. oddiel I/11 – veliteľstvo, spojovacia čata, 3 batérie hűfníc vz. 30, batéria kanónov vz. 35, 21 dôstojníkov, 3 rotmajstri a 630 mužov, Pionierska rota (por.pior. Rudolf Ivanič) – 4 dôstojníci, 1 rotmajster a 261 mužov, Spojovacia rota (por.spoj. Baltés) – 4 dôstojníci a 98 mužov. *Ťaženie...*, Prílohy, č. 9 a 9a.
 - 4 Vo výzbroji mala 1 391 pištolí, 1 665 pušiek vz. 24, 126 ľahkých guľometov vz. 26, 101 ťažkých guľometov vz. 24, 73 KPÚV vz. 37, 2 mìnometry vz. 36, 4 horské kanóny vz. 15, 12 hűfníc vz. 30, 4 kanóny vz. 35, 5 obrnených áut OA vz. 30, 36 ľahkých tankov (20 LT-35, 9 LT-38 a 7 LT-40), 4 delostrelecké pásové traktory MTH, 298 nákladných, 5 zdravotníckych, 4 cisternové a 88 osobných automobilov, 62 motocyklov a 269 bicyklov. Tamže. KLIMENT, CH.: *Slovenská armáda (1939 – 1945)*. Plzeň 1996, s. 86 – 87, 168.
 - 5 Archív Múzea Slovenského národného povstania (AM SNP) Banská Bystrica, XII, príř. č. S 88/87, BAJTOŠ, I.: *História slovenského pluku útočnej vozby 1939 – 1944*. Košice 1987, s. 55.

trase Sambor – Rudki – Ľvov – Winiki do priestoru Szopki – Winiki – Kurowice. Cesty boli klzké a blatisté, preto bol presun náročný najmä pre vodičov motorových vozidiel. Veľá áut presun nevydržalo. Pokazené a defektné vozidlá boli preto odsunuté do Sambora, kde zostali dielne PÚV s úlohou opravovať poškodené vozidlá RB, alebo do Ľvova, kde sa ich opráv zhostili nemecké dielne. Nasledujúci deň bola RB doplnená 15. ľahkou protiletadlovou batériou (8 automatických kanónov Oerlikon ráže 20 mm), čím konečne získala možnosť brániť sa vlastnými silami útokom zo vzduchu.⁶

Osobitným rozkazom veliteľstva armády z 9. júla malo dôjsť aj k ďalšiemu posilneniu pechoty RB. Peší pluk 3 (1. D) a peší pluk 4 (2. D) odoslali svoje prvé prápory (I/3 a I/4 prápor) do Chyrowa, kde mali byť motorizované a pridelené RB. Obidva prápory mali byť reorganizované podľa nemeckého vzoru. Prebytky mužstva a dôstojníkov zostali v Chyrowe v podriadení I/6 práporu (2. D).⁷ 11. júla 1941 sa RB presunula do priestoru východne od Tarnopolu o opäť bola podriadená nemeckej 17. armáde (gen.pech. Carl Heinrich von Stülpnagel). RB bola ubytovaná v okolí Kozłowa, kde strávila tri dni odpočinku udelené veliteľstvom 17. armády. Nasledujúci deň bola brigáda posilnená celým motorizovaným del. plukom 11. Pluk mal 2 ľahké (I/11 a II/11) a jeden hrubý (III/11) delostrelecký oddiel. Obidva ľahké oddiely mali po tri batérie (každá batéria mala 4 húfnice vz. 30), hrubý oddiel mal tiež tri batérie (každá mala 4 kanóny vz. 35). V ten istý deň hlásil na veliteľstve RB príchod aj nemecký styčný dôstojník pre delostrelectvo mjr. von Lengerke. Pešie prápory I/3 a I/4 však nakoniec RB pridelené neboli, takže 12. júla bol iba II/6 prápor premenovaný na motorizovanú pechotnú skupinu (MPS).⁸ Vzhľadom na skutočnosť, že RB mala k dispozícii celý delostrelecký pluk a prápor ÚV, bola MPS (v sile zosilneného pešieho práporu) početne slabá. Adekvátnu hodnotu by mala, keby ju doplnili I/3 a I/4 pešie prápory. Tým by totiž MPS fakticky nadobudla silu pešieho pluku. To sa však neuskutočnilo.

6 VHA Trnava, f. 55-57-4, k. 57, vel. armády, č. 107.118/Taj.oper.1941, Operačný rozkaz č. 47, SV. 9. Júl 1941; VHA Trnava, f. 55, 55-57-4, k. 57, Vel. RB, č. 93/Taj.oper.1941, Operačný rozkaz č. 2, SV. 9. Júl 1941; *Ťaženie...*, s. 59 – 62.

7 *Prehľad operácií...*, s. 26 – 27.

8 VHA Trnava, f. MNO (dôv.), k. 190, inv. č. 240, Del. pluk 11, č. 8 002/Taj.tech.1942, Technická správa, Žilina 9. január 1942; *Prehľad operácií...*, s. 31; *Ťaženie...*, s. 64 – 65.

Veliteľstvo 17. armády 14. júla nariadilo *Rýchlej brigáde* presun na pravé krídlo armády do priestoru Buczacz. Presun sa uskutočnil bez problémov, takže 15. júla o 15.00 hod. už bola RB na mieste. Tu ju zastihol rozkaz na ďalší presun do priestoru Grodek. Jednotky RB dorazili do okolia Grodku 16. júla o 19.00 hod. a dostali sa tak na pôvodné hranice ZSSR spreď septembra 1939. Nasledujúce dva dni strávila RB v okolí Grodku opravami motorových vozidiel, čistením zbraní a výstroja a dopĺňovaním zásob. 19. júla brigádu navštívili minister NO a veliteľ armády gen. I. tr. Ferdinand Čatloš, minister vnútra stot. Alexander Mach a štátny tajomník stot. Franz Karmasin, ktorí deň pred tým navštívili jednotky 1. D.⁹ Večer toho istého dňa bola slovenská RB začlenená do XXXIX horského zboru gen. Küblera, ktorý tvorili 257. pešia divízia (PD), 1. a 4. horská divízia (HD). Jeho zbor práve útočil na Vinnicu a snažil sa sústredeným tlakom na všetky sovietske ústupové trasy rozprášiť ustupujúceho nepriateľa. Začlenením RB do svojho zboru získal gen. Kübler solídne vyzbrojenú, plne motorizovanú a odpočínutú jednotku, ktorá ako jediná v celej 17. armáde mala vo výzbroji aj tanky. Nariadil jej preto ihneď presun po osi Grodek – Jarmolince – Proskurov (dnes Chmeľnickij – pozn. aut.) – Latyczow do priestoru Djakowce – Werbka asi 40 km severozápadne od Vinnice. Presun v dĺžke asi 120 km zvládla RB v priebehu jedného dňa. V nedeľu 20. júla už bola v určenom priestore. Jedine armádne dielne ostali v Grodku, kam boli odosielané aj nepojazdné vozidlá.¹⁰ V tom čase bojovali 1. a 4. HD o Vinnicu, kde sovietski ženisti v panike vyhodili do povetria most aj s vlastnými ľuďmi. Pádu mesta nezabránili ani silné sovietske protiútoky, takže gen. Kübler sa rozhodol použiť RB k prenasledovaniu ustupujúceho nepriateľa. Preto plk. Pilfousek nariadil už 20. júla o 23.00 hod, aby nasledujúci deň o 16.00 hod RB vyrazila do Vinnice. Brigáda vyrazila presne podľa rozkazu po osi Djakowce – Vinnica – križovatka východne od obce Pisarevka. Ako prvý postupoval predvoj pod velením mjr.jazd. Tibora Dualského zložený z prieskumného sledu (1 čata pancierových automobilov, 1 čata cyklistov), bojového sledu (2 čaty tankov, 2 čaty KPÚV, 2 čaty cyklistov, zbytok ťažkej eskadróny, 1 rota pechoty a 1 batéria del. pluku

9 Tamže, s. 66 – 72.

10 Tamže, s. 72 – 75; KLUBERT, T.: *Bitka pri Lipovci*. Rigorózná práca. FF UK Bratislava 2001, s. 15.

11) a štábu RB. Za ním nasledoval valný voj pod velením mjr.pech. Karola Hrabca (1 čata PA, 1 čata KPÚV, MPS, prápor ÚV, del. pluk 11, 15. ľahká protiletadlová batéria, pionierska a spojovacia rota, zvyšok štábu, NAK 315 a brigádny zbrojný park).¹¹

Veliteľ brigády plk. Pilfousek odišiel pol hodinu pred odchodom predvoja spolu s náčelníkom štábu mjr.jazd. Júliusom Noskom a prednostom 3. oddelenia stot. jazd. Jánom Strakom do Vinnice, kde sa o 17.00 hod hlásili u gen. Ludwiga von Küblera. Ten ich oboznámil s celkovou situáciou na fronte a styčný dôstojník veliteľstva 17. armády určil plk. Pilfouskovi všeobecnú úlohu pre RB: „*Pri stretnutí sa s nepriateľom je úlohou brigády znemožniť jeho únik na juh alebo juhovýchod*“. Gen. Kübler brigádu podriadil veliteľovi nemeckej 97. ľahkej pešej divízie (LPD) genmjr. Maximilianovi Fretter-Piccovi a nariadil jej postupovať po osi Gumennoje – Michajlovka – Ščaslivá – Lipovec – Ilince, zaistiť priestor Lipovec – Ilince, a znemožniť ústup sovietskych jednotiek na juhovýchod. Prenasledovanie sovietskych vojsk malo pokračovať až po Granov.¹² Veliteľ XXXIX. horského zboru ubezpečoval plk. Pilfouska, že táto úloha nie je nebezpečná. Sovietske jednotky sú demoralizované a slovenské jednotky bude svojim postupom z Voronovic na Ilince podporovať 97. LPD. Zároveň bude postupovať na Lipovec zo severozápadu od Novej Prijluky 24. PD od IV. armádneho zboru. RB tak mala mať zaistené obidve krídla a podľa gen. Küblera mala s minimálnymi stratami dosiahnuť veľké víťazstvo, získať vyše 10 000 zajatcov a veľkú materiálnu korisť. Kalkulácie gen. Küblera však neboli správne. Sovietska 6. a 12. armáda, ktoré boli pod tlakom nemeckej 1. pancierovej skupiny, nemali v úmysle ustupovať. Práve naopak, 22. júla 1941 sa chystali zasadiť nemeckým jednotkám tvrdý protiúder. To však na štábe gen. Küblera nevedeli. Napriek tomu mu Pilfousek otvorene povedal, že preceňuje sily a možnosti brigády a poslať ju do „*osieho hniezda*“. Kübler mu na túto námietku iba odvrkol: „*Nech Slováci dokážu, že sú hodní Führerovej dôvery*“... „*Na dôvažok slovenským dôstojníkom prisľúbil, že po úspešnom vykonaní rozkazu dostanú dovolenky a nebudú viac nasadení na fronte.*“¹³

11 *Ťaženie...*, s. 76 – 79.

12 Tamže, s. 80.

13 KLUBERT, T.: c. d., s. 15.

Plk. Pilfousek už potom gen. Küblerovi neprotirečil. Prekvapujúcu iniciatívu však prejavil náčelník štábu RB mjr. Nosko. „Navrhoval, aby sa celá brigáda namiesto zdĺhavého prebývania po sovietskych ústupových trasách radšej presunula voľným priestorom najkratším smerom do Ilincov a uzavrela nepriateľským vojskám únikovú cestu na juhovýchod. Pilfouskovi slúži k chvále, že tento šialený nápad okamžite odmietol. Pokiaľ by sa totiž Rýchla brigáda postavila do cesty ustupujúcim sovietskym divíziám, bola by ich početnou prevahou doslova prevalcovaná.“¹⁴ Mjr. Nosko týmto ľahkovážnym návrhom len odhalil svoje úbohé operačné schopnosti. Po skončení porady s gen. Küblerom odišiel plk. Pilfousek v noci na rázcestie 6 km východne od obce Pisaryka, kde sa o 23.30 hod. stretol s veliteľom 97. LPD gen. Fretter-Picom. Ten Pilfouskovi oznámil, že prieskumný oddiel jeho divízie obsadil obec Šťastlivá vzdialenú 8 km západne od Lipovca, kde stratil kontakt s nepriateľom. Predvoj 97. LPD súčasne prenasledoval sovietske jednotky v sile pluku (v skutočnosti celú 72. horskú streleckú divíziu) po ceste Voronovica – Obodnoje. Hlavné sily divízie mali 22. júla postupovať cez Obodnoje na Ilince. Gen. Fretter-Pico zároveň plk. Pilfouskovi nariadil, aby sa RB hneď presunula do Šťastlivej, odkiaľ ráno 22. júla 1941 vyrazí prenasledovať nepriateľa ustupujúceho na Ilince. Nemecký 97. prieskumný prápor mal postúpiť za *Rýchlou brigádou* a zaistiť obsadený priestor Lipovca. V Ilinciach sa mala k RB pripojiť celá 97. LPD a spolu mali postupovať ďalej na Granov.¹⁵

Jednotky RB medzitým neskoro večer 21. júla dorazili do Vinnice, ktorá leží na rieke Bug. Mesto bolo ešte v plameňoch, čo svedčilo o tvrdých bojoch medzi nemeckou 4. HD a ustupujúcimi sovietskymi jednotkami. Brigáda sa vo Vinnici nezastavila. Prešla cez hlavnú ulicu k rieke Bug, cez ktorú viedol drevený provizórny most postavený nemeckými ženistami. Automobily postupovali so zhasnutými svetlami, čo na kľukatých cestách zväčšovalo náročnosť presunu. O 01.00 hod. 22. júla 1941 dorazili jednotky RB nakoniec k Šťastlivej. Tam sa brigáda zastavila.¹⁶ Plk. Pilfousek tu ihneď vyhľadal veliteľa 97. prieskumného práporu, ktorý mu však poskytol len neurčité správy: „*Obec Feliksovka je obsadená Sovietmi, nikde v priestore Lipovec majú byť snáď 2 pešie*

14 Tamže.

15 Tamže; *Ľaženie...*, s. 81 – 82.

16 BELKO, J.: *Zápisník z východného frontu*. Bratislava 1965, s. 20.

pluky a na veži má byť nepriateľských pozorovateľ. “ Na základe týchto informácií Pilfousek usúdil, že nepriateľ je demoralizovaný a ustupuje na Iince. Pred Lipovcom predpokladal len slabé krycie oddiely a preto nariadil brigáde zostať až do svitania s čelným zaistením v pochodovom prúde v obci Ščastlivá.¹⁷

Skutočnosť však bola úplne iná. Oproti nemeckej 17. armáde a 1. pancierovej skupine (gen. Ewald von Kliest) stáli sovietska 12. a 6. armáda. Situácia týchto sovietskych armád sa stala kritickou na konci júna 1941, keď sa 1. panc. skupina vysporiadala s ťažkými protiútokmi sovietskych mechanizovaných zborov a prenikla k Žitomiru. Stavka preto 30. júna nariadila 6. armáde (genpor. Ivan Nikolajevič Muzyčenko), 12. armáde (genmjr. Pavel Grigorjevič Ponedelin) i 26. armáde (genpor. Jakov Fjodorovič Kostneko) vyprázdniť Ilovský výbežok, zaujať dočasnú obranu na čiare Sarny – rieka Sluč – Osrtrug – Skalat – Čortkov – Kolomyja – Bergomet a do 9. júla 1941 vybudovať nové obranné postavenia na západnom okraji Korostenského, Novograd-Volyňského, Šepetovského, Starokonstantinovského a Proskurovského opevneného rajónu *Stalinovej línie*.¹⁸ Na Stalinov rozkaz odzbrojená a sčasti demolovaná *Stalinova línia* však nepredstavovala veľkú prekážku. 1. panc. skupina ju prelomila už 9. júla 1941 a o tri dni obsadila po ťažkých bojoch Berdičev. Jej ďalší postup na Bielu Cerkev hrozil, že 6. a 12. armáda budú rozdelené. Od 9. júla útočila na *Stalinovu líniu* aj nemecká 17. armáda, ktorej útok smeroval na dotyk 12. a od nej južne umiestnenej sovietskej 18. armády. Hlavný nápor proti 12. armáde viedol nemecký XXXIX. horský zbor (1. a 4. HD), ktorému sa 16. júla podarilo prelomiť túto líniu v šírke 20 km (1. panc. skupina súčasne dobyla Bielu Cerkev). 6. a 12. armáda tak boli oddelené od ostatných vojsk *Juhozápadného frontu* a veliteľ *Juhozápadného smeru* maršal S. M. Buďonný im povolil ustúpiť na čiaru Širmovka – Kalinovka – Litni – Vinnikovcy. Nemecké jednotky však napriek urputným sovietskym protiútokom postupovali ďalej. 19. júla dobyl XXXIX. horský zbor Vinnicu a začal prenasledovať jednotky sovietskej 12. armády, ktorým sa podarilo ustúpiť za rieku Južný Bug. Prenasledovanie sťažovalo vyčerpanie nemeckých horských divízií, i zničenie všetkých mostov cez Južný Bug ustupujúcimi jednotkami Červenej armády. Gen. Küblerovi

17 *Ťaženie...*, s. 81.

18 KLUBERT, T.: c. d., s. 13.

boli preto dočasne podriadené 97. LPD, 125. PD a 295. PD od IV. armádneho zboru, 100. LPD od LII. armádneho zboru a plne motorizovaná slovenská *Rýchla brigáda*.¹⁹

Sovietske jednotky ustupovali na juhovýchod v smere Kalinovka – Gajsin (cez Starú a Novú Pryluku, Turkov, Vachnovku, Lipovec, Ilince, Kalnik, Dašov a Granov) a v smere Vinnica – Gajsin (cez Voronovicu a Nemirov) na čiaru Belaja Cerkov – Tetijev – Gajsin, ktorú určila pre 6. a 12. armádu *Stavka*. Mestečko Lipovec bolo dôležitou cestnou križovatkou, kde sa cesta Kalinovka – Gajsin križovala s vedľajšou cestou do Vinnice. Kvôli úspešnému ústupu na novú obrannú čiaru preto museli sovietske jednotky Lipovec ubrániť. Keďže 6. a 12. armáde sa nepodarilo počas ústupu odpútať od nepriateľa, rozhodli sa generáli Muzyčenko a Ponedelin zasadiť prenasledovateľom tvrdý protiúder. Začiatok protiútok bol stanovený na 22. júl 1941.²⁰ Oproti nemeckému XXXIX. horskému zboru stála na východ od Vinnice 12. armáda gen. P. G. Ponedelina, ktorá mala zhodou okolností tiež charakter horskej armády.²¹ Nápor XXXIX. horského zboru sa snažili zadržať jednotky

19 LUCAS, J.: *Hitlerovy horské jednotky*. Praha 1994, s. 97 – 100.

20 ARUŠAŇAN, B.: Bojevyje dejstvija 12. armii v načal'nyj period vojny. *Vojenno - istoričeskij žurnal*, 1973, č. 6, s. 64.

21 Na začiatku júla 1941 ju tvorili 8. strelecký zbor (72. HSD, 99. a 173. SD), 13. strelecký zbor (44., 58. a 192. HSD) a 24. mechanizovaný zbor (45. a 49. TD, 216. MD), ktorý mal však iba 15 tankov starších typov. Tamže, s. 63. 12. armáda mala pôvodne zaútočiť cez karpatské priesmyky Podkarpatskej Rusi a východného Slovenska na Maďarsko a Slovensko a tak odrezať Nemecko od ropných zdrojov v Rumunsku. Preto mala podľa sovietskych vojnových plánov zahŕňať len štyri horské divízie (44., 58., 96. a 192. HSD). Nemecký útok tieto plány zmaril, takže 12. armáda mala k 22. júnu 1941 vo svojom stave aj jednotky určené pre formujúcu sa 18. armádu. 12. armáda tak začala vojnu s 13. sz (44., 58. a 192. HSD), 17. sz (60. a 96. HSD, 164. SD), 16. mz (15. a 39. TD, 204. MD), štyrmi delostreleckými plukmi (269., 274., 283. a 468.), 4. protitankovou brigádou, 37. ženijným plukom, 20. a 30. protiletadlovými oddielom a 293. spojovacím práporom. To predstavovalo minimálne 100 000 mužov, 798 – 986 tankov a 180 lietadiel. Nemecký útok ju spočiatku obišiel, pretože bola rozmiestnená na hraniciach s Maďarskom. 26. júna 1941 odovzdala na rozkaz *Stavky* novosformovanej 18. armáde 17. sz, 16. mz a 4. protitankovú brigádu. Do ústupových bojov sa na začiatku júla zapojila len 192. HSD, takže po doplnení 8. streleckým a 24. mechanizovaným zborom (od 26. armády) bola 12. armáda na začiatku júla 1941 relatívne bojaskopná. Tamže, s. 61 – 62; FIDLER, J.: Strategické rozvinování sovětských pozemních sil v červnu 1941. *Historie a vojenství*, č. 3, 2002, s. 647, 659; SUVOROV, V.: *Všetchno bylo jinak*.

13. streleckého zboru genmjr. N. K. Kirillova. Priamo v Lipovci, na ktorý mala postupovať slovenská *Rýchla brigáda*, bola umiestnená sovietska 44. horská strelecká divízia (HSD) pod velením generálmajora Semjona Akimoviča Tkačenka.

44. HSD bola pôvodne bežnou streleckou divíziou zloženou prevažne z Ukrajincov. V septembri 1939 sa zúčastnila invázie do Poľska a v zime 1939/40 bola nasadená do vojny proti Fínsku. V strednej Karélii však bola obklúčená a prakticky zničená. Jej veliteľ A. E. Vinogradov bol za tento neúspech popravený.²² Na jar 1940 bola 44. strelecká divízia znovu sformovaná a po rozsiahlej reorganizácii bola 1. júna 1941 oficiálne premenovaná na 44. horskú streleckú divíziu. Väčšinu mužstva už tvorili príslušníci kaukazských národov a čiastočne aj národov Strednej Ázie, teda obyvatelia horských oblastí ZSSR. Jej nový veliteľ genmjr. Semjon Akimovič Tkačenko bol však Ukrajinec (mal 43 rokov). Divízii velil od 4. júna 1940. Až do 22. júla 1941 divízia ako celok do bojov nezasiahla. 22. júna bol jeden pluk divízie vysunutý k Vyškovskému priesmyku, k bojom s maďarskou armádou ale nedošlo. Od 26. júna do 2. júla potom 44. HSD spolu s 95. pohraničným útvarom NKVD bez boja ustupovala k starej hranici ZSSR. Divízia bola teda, až na dva pluky dočasne poskytnuté iným divíziám, oddýchnutá.²³ Mala 4 strelecké a 2 delostrelecké pluky. Pluky nasadené do boja utrpeli na hraniciach ťažké straty. V prvých dňoch vojny sa v divízii veľmi rozšírili dezercie. 22. až 30. júna len od delostreleckých oddielov zbehlo 19 mužov. „*Bojová morálka väčšiny vojakov a dôstojníkov sa rýchlo rúcala, predovšetkým následkom zdanlivo nekonečnej série bojových neúspechov.*“²⁴

Praha 1995, s. 141 – 142; PEJČOCH, I. – SPURNÝ, I.: *Obrněná technika 3 (SSSR 1919 – 1945, I. č.)*. Praha 1999, s., 62.

2 . divízia bola obklúčená 7. januára 1940 pri Suomussalmi, pričom stratila 4 765 mužov. Vojenský tribunál 9. armády preto odsúdil veliteľa divízie Vinogradova, náčelníka štábu Volkova a náčelníka politického oddelenia Pachomenka za „zbabelosť, panikárstvo a neschopné riadenie vojsk“ na trest smrti. Všetci traja boli zastrelení ešte v januári 1940. ŠAJTAR, J.: *Finská válka. R e f l e x*, č. 50, 1994, s. 17.

23 PADŽEV, M.G.: *V prvej i druhej línii (Pohraničníci vo vojne)*. Bratislava 1982, s. 32, 36 – 37; SUVOROV, V.: c.d., s. 142.

24 44. HSD sa celkovo skladala z: veliteľstva so štábom a divíznym tylom, štyroch horských streleckých plukov (25., 295., 305. a 319. horský strelecký pluk) – každý pluk mal 9 horských streleckých rôt, 122. delostreleckého pluku – mal 3 del. oddiely, 179. pluku húfnicového delostrelectva, 56. protitankového práporu– 3

Celkový početný stav divízie dosahoval okolo 7 500 mužov. Vo výzbroji mala okrem štandardných pechotných zbraní aj 66 ťažkých guľometov, 12 protitankových kanónov vz. 1937 ráže 45 mm, 17 horských diel vz. 1939 ráže 76,2 mm (licenčne vyrábané československé delo *Škoda C5*) a 41 mínometov. Mobilitu zabezpečovalo 1 274 koní a 199 nákladných áut. Divízia nemala žiadne obrnené vozidlá, okrem niekoľkých obrnených delostreleckých ťahačov T-20 *Komsomolec* používaných k ťahaníu protitankových kanónov. Protiletadlovú výzbroj zabezpečovali výlučne ťažké guľomety *Maxim* vz. 1910, v menšej miere aj DŠK vz. 1938 ráže 12,7 mm. Sovietske horské jednotky boli cvičené na samostatné operácie malých jednotiek v rozsiahlom priestore, preto boli rozpustené veliteľstvá práporov. Pluk tvorilo 9 horských streleckých rôt vyzbrojených puškami, samopalmi, ľahkými guľometmi a ľahkými mínometmi.²⁵ 44. HSD sa teda výborne hodila na útočné operácie v horách, avšak k obrane na rovinatej teréne mala málo delostrelectva, ťažkých guľometov a malú pohyblivosť. Obranná línia okolo Lipovca bola preto tvorená tzv. „líščími dierami“, čo boli okopy pre 2 – 6 stojacich strelcov v tvare písmena „U“ obráteného ramenami k nepriateľovi. Súvislé zákopové pásma tu nebolo vybudované, zato „líščie diery“ boli vykopané tak, aby sa mohli navzájom podporovať paľbou. Všetky boli vynikajúco maskované, najmä na okrajoch obilných lánov.²⁶ Na 22. júla 1941 však velenie 12. armády pripravilo protiútok a tak sa vojaci 44. HSD pripravovali v priebehu noci na útok.

batérie protitankových kanónov (každá mala 4 kanóny), 424. samostatného práporu protiletadlového delostrelectva, ženijného práporu – 2 ženijné roty a ženijný technický park, jazdeckej eskadrony – 4 jazdecké čaty, stavebného práporu a spojovacieho práporu. Podľa výpovede zajatého sovietskeho dôstojníka patril k 44. HSD 295. strelecký pluk, hoci k 1. máju 1941 mala v zostave 146. strel. pl. MASLOV, A. A.: *Zajatí sovětských generálové*. Praha 2004, s. 29, 323 – 324; *Ťaženie...*, s. 86.

- 25 Pechota mala k dispozícii 111 samopalov a 384 poloautomatických pušiek, 20 mínometov ráže 82 mm a 21 rotných mínometov vz. 1938 ráže 50 mm. Vo výzbroji mala mať aj 24 húfníc ráže 122 mm, nie je ale jasné či boli nasadené pri Lipovci. Tabuľkový stav horských kanónov bol až 32 kusov! Divízia mala mať 12 ťahačov *Komsomolec*, 22. júla ich stav už ale určite nebol kompletný. MASLOV, A. A.: c. d., s. 29, 323, 325.
- 26 VAŠKO, A.: *Ranení rozprávajú*. Bratislava 1941, s. 43, 51; CINCÍK, J.-DORÁNSKY, J.: *Od Tatier po Kaukaz*. Turč. Sv. Martin, 1943, s. 58.

Oproti Lipovcu v osade Šťastlivá sa nad ráno 22. júla pripravovala slovenská RB na prenasledovanie „*ustupujúceho nepriateľa*“. Plk. Pilfousek, ani nemecké velenie neočakávali žiadny väčší útočný boj, takže celú brigádu nechal cez noc nechránenú stáť v pochodovom prúde. *Rýchla brigáda* bola najlepšie vyzbrojenou jednotkou, akú postavila slovenská armáda na východnom fronte v roku 1941.²⁷ Brigáda mala spolu 4 902 dôstojníkov a vojakov (z toho 195 dôstojníkov, 52 rotmajstrov a 4 659 mužov).²⁸ Väčšinu mužstva tvorili mladí vojaci prezenčnej služby ročníkov 1918 – 1920 a väčšina dôstojníkov tiež nebola oveľa staršia (plk. Pilfousek mal iba 42 rokov). Boli to teda muži na vrchole fyzických síl, avšak bez bojových skúseností. To bolo veľkým nedostatkom najmä pre dôstojníkov a rotmajstrov, ktorým chýbala aj kvalitná teoretická príprava na boj. Brigáde bolo pridelených aj niekoľko nemeckých dôstojníkov a rotmajstrov, ich presný počet však nie je známy. Okrem styčného dôstojníka pre delostrelectvo mjr. von Lengerkeho je známe, že v každej pionierskej čate pôsobil jeden nemecký poddôstojník ako zástupca veliteľa.²⁹ Nie je vylúčené, že podobná situácia bola aj v iných jednotkách. Výzbroj RB tvorilo okrem pechotných zbraní 27 ťažkých guľometov, 39 KPÚV vz. 37, 40 diel, 5 obrnených áut OA vz. 30 a 43 tankov (27 LT-35, 9 LT-38 a 7 LT-40).³⁰

27 21. júla 1941 bola zložená z nasledovných jednotiek: Veliteľstvo so štábnou rotou (plk.gšt. Rudolf Pilfousek) – 30 dôstojníkov, 10 rotmajstrov a 149 mužov, Motorizovaná pechotná skupina (mjr.pech. Karol Hrabec) – 3 pešie roty, guľometná rota, batéria horských kanónov, čata KPÚV, mínometná čata a spojovacie družstvo, spolu 22 dôstojníkov, 1 rotmajster a 821 mužov, Delostrelecký pluk 11 (mjr.del. Ján Kallo) – 2 oddiely ľahkých húfníc, 1 oddiel ťažkých kanónov a spojovacia batéria, 70 dôstojníkov, 13 rotmajstrov a 1 476 mužov, Prápor ÚV (mjr.útv. Jozef. Dobrotka) – štábná rota, 2 tankové roty a 3 roty KPÚV, 33 dôstojníkov, 15 rotmajstrov a 876 mužov, Motorizovaný priezvedný oddiel (mjr.jazd. Tibor Dualský) – 2 cyklistické, 2 ťažké a motorizovaná eskadróna, 25 dôstojníkov, 11 rotmajstrov a 734 mužov, 15. ľahká batéria DPLP – 2 čaty automatických kanónikov, 4 dôstojníci a 139 mužov, Pionierska rota (por.pion. Rudolf Ivanič) – 3 pionierske čaty, 5 dôstojníkov a 249 mužov, Spojovacia rota (por.spoj. Baltés) – telefónna a telegrafná čata, 4 dôstojníci a 118 mužov, Autodielne – 1 dôstojník a 44 mužov, Nákladná autokolóna 315 – 1 dôstojník a 51 mužov. *Ťaženie...*, Príloha 13a.

28 Tamže.

29 HIRNER, A.: *Boje za frontom*. Bratislava 1986, s. 21.

30 Brigáda mala spolu 1 666 pištolí, 2 815 pušiek vz. 24, 156 ľahkých guľometov vz. 26, 27 ťažkých guľometov vz. 24, 2 mínometry vz. 36 ráže 81 mm, 39 KPÚV vz. 37 ráže 37 mm, 8 automatických kanónikov *Oerlikon* ráže 20 mm, 4 horské kanóny vz.

Brigáda mala silné delostrelectvo (na úrovni divízie) a solídne vyzbrojenú tankovú jednotku (jediná v celej 17. armáde!), avšak jej nevýhodou bol nedostatok pechoty. Bola schopná obrany proti lietadlám i najmodernejším sovietskym stredným a ťažkým tankom (kanónmi vz. 35). Nevýhodou bol malý počet mínometov (iba 2 kusy) a žiadne samopaly vo výzbroji RB. Niekoľkým desiatkam slovenských vojakov sa však podarilo získať sovietske poloautomatické pušky (väčšinou SVT-40), ktoré boli vyhľadávaným korisným materiálom. Tie pomohli zvýšiť palebnú silu slovenskej pechoty v bitke, ktorá ju čakala.³¹ RB bola oveľa lepšie vyzbrojenou jednotkou ako bývalá RS, nedosiahla však silu *Rýchlej divízie* čs. armády (mala 2 prápory ľahkých tankov) kvôli malému počtu tankov vo výzbroji slovenskej armády.

Lipovec, o ktorý mala RB zviest' svoj prvý boj, bol so svojimi zhruba 15 000 obyvateľmi na sovietske pomery väčšou obcou. Ležal doširoka rozložený po obidvoch stranách horného toku rieky Sob, ktorá je ľavým prítokom Južného Bugu. Sob je neveľkou riekou, ktorú však obklopujú neprístupné močiare.³² V lete má ale nízky vodný stav. V Lipovci bola rieka regulovaná a prechádzal cez ňu cestný most. Väčšinu stavieb v Lipovci tvorili prízemné domy s vlastnými záhradami, ale bola tu aj traktorová stanica, pošta, kolchoz a malý potravinársky podnik na výrobu slnečnicového oleja.³³ Ulice boli nedláždené a zanedbané, ako vo väčšine podobných poľnohospodárskych mestečiek na Ukrajine. Pôda v okolí Lipovca bola veľmi úrodná. V lete 1941 sa tu rozprestierali rozsiahle pšeničné, hrachové a zemiakové polia, ktoré dopĺňali malé lesíky. Lipovec bol vzdialený od Ščastlivej asi 7 km. Zo Ščastlivej tam viedla priama cesta široká 5 – 7 m s nespevneným povrchom. Po obidvoch stranách cesty boli široké polia s obilím a hrachom. K Lipovcu sa od severozápadu zvažovala neveľká pahorkatina, ktorá asi 1 km pred mestečkom cestu pretínala a vytvárala na obidvoch jej stranách mierne výšiny. Na južnej z nich stál veterný mlyn. Asi v polovici cesty ležala osada Felixovka. Dôležitou dominantou bol aj kopec na pravom brehu

15 ráže 75 mm, 24 ľahkých húfnic vz. 30 ráže 100 mm, 12 kanónov vz. 35 ráže 105 mm, 5 obrnených áut OA vz. 30, 43 tankov (27 LT-35, 9 LT-38 a 7 LT-40), 5 pásových traktorov MTH, 445 nákladných, 10 zdravotných, 4 cisternové a 137 osobných automobilov, 90 motocyklov a 296 bicyklov. *Ťaženie...*, Príloha 13a.

31 KLUBERT, T.: c. d., s. 25.

32 OHRIVAL, J.: *Návrat stratených*. Bratislava 1941. s. 11; LUCAS, J.: c. d., s. 102.

33 KLUBERT, T.: c. d., s. 30.

rieky Sob, asi 1 km južne od Lipovca, s obcou Kamionka a kóta 275 asi 1,5 km východne od mestečka.³⁴ Všetky tieto výhodné pozície mali obsadené jednotky 44. HSD.

Až do príchodu RB sa 44. HSD pripravovala na protiútok proti XXXIX. horskému zboru. Jej pravé krídlo kryla pri Vachovke 141. SD podliehajúca 6. armáde a na ľavom krídle bola umiestnená 72. HSD, ktorá sa pripravovala na útok v smere Obodnoje – Voronovica. Dve roty 44. HSD zaist'ovali cestu Lipovec – Ščastivá, jedna bola umiestnená vo Felixovke, druhá zakopaná v „líščích dierach“ za cestným mostíkom juhovýchodne od Felixovky. V Kamionke, odkiaľ bol dobrý výhľad na Ščastlivú, sa nachádzal jeden oddiel horských diel. Hlavné sily divízie boli pravdepodobne v Lipovci, odkiaľ sa ráno chystali vyraziť na Ščastlivú. „Líščie diery“ vykopané na kopcoch po obidvoch stranách cesty pred Lipovcom a pod Kamionkou zatiaľ neboli obsadené.³⁵ Gen. Tkačenko mohol byť optimistický. V Ščastlivej sa nachádzal iba slabý 97. prieskumný prápor bez ťažkých zbraní, ktorý by útočiaca 44. HSD prevalcovala. Po obsadení Ščastlivej by mohla zaútočiť buď do nekrytého ľavého boku 97. LPD, alebo postupovať priamo na Vinnicu. V obidvoch prípadoch by to XXXIX. horskému zboru spôsobilo krízovú situáciu. Príchod slovenskej RB však plány gen. Tkačenka úplne narušil. Tkačenko určite nevedel o existencii nejakej slovenskej *Rýchlej brigády*. Hukot stoviek motorov v Ščastlivej ho zrejme presvedčil, že do obce dorazila nemecká tanková alebo motorizovaná divízia. Protiútok sa v tejto situácii stal nezmyselným. Tkačenko ho preto odvolal a urýchlene začal divíziu pripravovať na obranný boj. Nechal vyprázdniť predsunuté postavenie vo Felixovke, dvoma horskými streleckými plukmi obsadil výšiny západne od Lipovca, jeden umiestnil v Kamionke a štvrtý nechal pravdepodobne v Lipovci ako zálohu.³⁶ Protitankovými kanónmi pokryl všetky prístupové cesty a divízne delostrelectvo rozmiestnil v lesíku 3 km juhovýchodne od Kamionky a pod kótou 275.³⁷ Do Ščastlivej zároveň vyslal prieskum, aby zistil akú jednotku má pred sebou. Slovenskí vojaci však jednu skupinu sovietskych prieskumníkov, skrývajúcu sa ráno

34 Tamže; BAJTOŠ, I.: c. d., s. 62; VAŠKO, A.: c. d., s. 21, 29 – 30, 42 – 43.

35 KLUBERT, T.: c. d., s. 30.

36 Tamže; OKÁL, J.: Bitka pri Lipovci. *Slovenský vojak*, 21. 7. 1942, č. 99 – 100, s. 2.

37 Tamže; VAŠKO, A.: c. d., s. 24.

okolo 4.00 hod. v okolí, spozorovali a zajali.³⁸ Pred začiatkom slovenského útoku tak zrejme ani gen. Tkačenko, rovnako ako jeho protivník plk. Pilfousek, nevedel, aký nepriateľ a v akej sile sa nachádza pred jeho divíziou.

XXXXIX. horský zbor bol po dobytí Vinice rozdelený na dve časti. Na ľavom krídle zboru sa nachádzala slovenská RB a nemecká 97. LPD, na pravom krídle zasa 125. PD, 1. a 4. HD. 100. LPD a 295. PD sa ešte len presúvali na frontovú líniu. RB a 97. LPD mali obsadiť priestor Lipovec – Ilince útokom z dvoch smerov. RB mala postupovať po ceste Šťastlivá – Lipovec – Ilince a hlavné sily 97. LPD po trase Voronovica – Obodnoje – Ilince. Pravé krídlo zboru malo obsadiť celú strategickú magistrálu Vinnica – Voronovica – Nemirov.³⁹ 6. a 12. sovietska armáda boli už nad ráno 22. júla prakticky z troch strán obkľúčené. Frontová línia prebiehala zhruba po čiare Nemirov – Vojtovce – Felixovka – Vachnovka – Očeretňa – Tetijev – Frontovka. V severnej časti výbežku bola 6. a v južnej 12. armáda. Veliteľ 12. armády gen. Ponedelin sa rozhodol nasadiť v ten deň do plánovaného protiútoku 8. strelecký zbor (tvorený najmenej opotrebovanou 44. a 72. HSD). 13. strelecký zbor (99. SD, 58., 60. a 192. HSD) zostal v obrannom postavení a zdecimovaný 24. mechanizovaný zbor (45. a 49. TD, 216. MD) zostal prakticky bez tankov v zálohe medzi Ilincami a Oratovom. Obe armády preto dostali ako mobilnú bojaschopnú zálohu 2. mechanizovaný zbor (11. a 16. TD, 15. MD), ktorý mal 168 obrnených áut a 358 tankov (87 T-26, 215 BT, 46 T-34 a 10 KV-1). Ten ale našťastie nebol určený k protiútoku.⁴⁰ Príchod *Rýchlej brigády* preto plánovaný protiútok streleckých jednotiek zmaril, čo najskôr pochopil veliteľ 44. HSD gen. Tkačenko.

Vojaci RB využili krátky čas do svitania na odpočinok. Driemali alebo spali na korbách vozidiel s nabitými zbraňami. Mnohých zo spánku nevyrušila ani delostrelecká paľba, ktorá trvala celú noc. Krátko pred svitaním služba zobudila spiace mužstvo, aby si zbalili veci a pripravili sa na pochod. Šoféri našťartovali motory vozidiel a postupne sa zaraďovali do pochodového prúdu. Nálada medzi vojakmi bola dobrá. Netušili, že ich čaká krvavý boj. Krátko pred štvrtou hodinou 22. júla

38 OHRIVAL, J.: c. d., s. 18.

39 LUCAS, J.: c. d., s. 101.

40 ARUŠAŇAN, B.: c.d., s. 63; MOSKALENKO, K. S.: *Na juhozápadnom smere*. Bratislava 1985, s. 44 – 45.

1941 začalo svať. Nad údolím rieky Sob a okolitými poliami sa prevaľovala hustá hmla.⁴¹ Plk. Pilfousek zatiaľ dôstojníkom vydal všeobecný rozkaz č. 8 k postupu na Lipovec. Uviedol v ňom všetky nepresné a nesprávne informácie a domnienky získané o protivníkovi od Nemcov. Predpokladal sovietske obranné postavenie na potoku asi 2 km východne od Ščastlivej a ústup sovietskych jednotiek z Lipovca cez Ilince na juhovýchod. Zároveň tiež predpokladal postup nemeckej 24. PD severne od RB z Pryluka na Lipovec a 97. prieskumného práporu po trase Ivanky – Zornišče na Ilince. Úlohou RB bolo prenasledovať nepriateľa po trase Lipovec – Ilince – Granov, pričom 97. LPD mala nasledovať RB do Iliniec. Ako prvý mal postupovať priezvedný oddiel (PO) vyslaný predvojom, ktorý bol zložený z 1 tankovej čaty, 1 čaty KPÚV a 1 čaty pechoty. Predvoj mal vyraziť o 4.15 hod. s úlohou overiť správu o obsadení potoka východne od Ščastlivej a zmocniť sa najmä nepoškodeného mostu. Ďalej mal postupovať cez Felixovku na Lipovec, kde si podľa nemeckého prieskumu zriadili sovietski vojaci na kostolnej veži pozorovateľňu. Za predvojom mal postupovať I/11 del. oddiel, ktorý ho mal podporiť delostreleckou paľbou.⁴²

Plk. Pilfousek si teda vôbec neoveril správy získané z nemeckej strany, hoci jeho vojaci krátko pred začatím postupu zajali sovietsku prieskumnú hliadku! Len čo sa totiž začalo s výsluchom zajatcov, prišiel rozkaz k útoku. Cenné informácie, ktoré zajatci mohli veliteľovi RB poskytnúť pred vlastným útokom, sa tak k nemu nedostali. Zarážajúca je aj skutočnosť, že plk. Pilfousek nepožiadal o prieskum a vzdušnú podporu pre postup svojej brigády. Už od 15. júla bola totiž na žiadosť velenia *Luftflotte 4* nasadená na ochranu nemeckých pozorovacích lietadiel v pásme 17. armády slovenská stíhacia letka 12. V priebehu 17. – 19. júla sa nemecké prieskumné lietadlá navyše zameriavali práve na cestu vedúcu z Vinnice na juhovýchod, ktorá bola jednou z hlavných únikových trás sovietskych jednotiek po dobytí mesta XXXIX. horským zborom. Keďže velenie nemeckej 17. armády nemalo v tomto priestore dostatok vlastných leteckých síl, vydalo letke 12 rozkaz k hĺbkovému útoku na túto komunikáciu. Letka večer 20. júla napadla ustupujúce sovietske kolóny na ceste Vinnca – Nemirov paľbou palubných zbraní z 11 stíhačiek *Avia B-534*. Sovietske kolóny boli

41 BELKO, J.: c. d., s. 21; OHRIVAL, J.: c. d., s. 18; VAŠKO, A.: c. d., s. 41.

42 *Ťaženie...*, s. 82 – 83.

rozprášené a dezorganizované za cenu iba štyroch poškodených lietadiel. Nálet, uskutočnený iba dva dni pred útokom RB na Lipovec, bol mimoriadne pozitívne hodnotený v pochvalnom uznaní aj samotným veliteľom 17. armády gen. von Stülpnagelom.⁴³ Letka 12 mohla brigáde zabezpečiť vzdušný prieskum a podporu, čo by priebeh bitky o Lipovec určite výrazne ovplyvnilo v prospech slovenských jednotiek. Veliteľ RB však o jej podporu nepožiadaval.

Priezvedný oddiel RB pod velením veliteľa cyklistickej eskadrony stot.jazd. Pavla Duchnovského vyrazil o 4.30 hod. (teda o štvrt hodinu neskôr ako nariadil plk. Pilfousek). Pod rúskom hmly dosiahol onedlho Felixovku, kde nedošlo k očakávanému stretu s nepriateľom. Sovietske jednotky totiž osadu opustili.⁴⁴ PO postupoval ďalej ku kamennému mostu ponad potok, ktorý tiekol okolo návršia s veterným mlynom a povyššie Kamionky ústil do Sobu. Bolo to asi vo vzdialenosti 3 km od Lipovca. Vtedy sa vojaci PO dostali do paľby sovietskych obrancov zakopaných v „líščích dierach“ po obidvoch stranách cesty. Sila obrancov bola odhadnutá na 1 rotu. Stot. Duchnovský musel zastaviť postup a cúvnuť. Keď plk. Pilfousek dostal správu, že PO je v dotyku s nepriateľom, nariadil aby predvoj so štábom vyrazil o 05.00 hod vpred a valnému voju rozkázal postúpiť na východný okraj Ščastlivej.⁴⁵ Predvoj pod velením mjr.jazd. Tibora Dualského vyrazil podľa rozkazu o 5.00 hod. V čele postupovala čata obrnených áut (3 OA vz. 30) od JPO 2 pod velením npor.jazd. Ľudovíta Demčáka spolu s 1 čatou cyklistov, za nimi MPO, 2 čaty tankov LT-35 3. tankovej roty npor.útv. Jána Jarembáka, 2 čaty cyklistov a I/11 del oddiel (12 húfnic vz. 30)⁴⁶ Predvoj postupoval v zhruba kilometer dlhej kolóne. Po troch kilometroch jazdy zaujala ako prvá palebné postavenie pri ceste 3/11 del. batéria, ktorá začala ihneď podporovať paľbou bojujúci PO. Za najbližším svahom zaujala palebné postavenie aj 2/11 del. batéria, ktorá kvôli hustej hmle nemohla ihneď začať paľbu. Autá s pechotou postupovali ďalej. Vojaci, ktorí ešte nikdy nevideli a nezažili nástup do boja si ešte poslednýkrát

43 VHA Trnava, f. 55-57-4, k. 57, Vel. armády, č. 1512.Dôv.1.oddel.1941, Armádny rozkaz č. 5, SV. 1. augusta 1941; RAJNINEC, J.: *Slovenské letectvo 1939 – 1944 (I)*. Bratislava 1999, s. 114, 117 – 118; OHRIVAL, J.: c. d., s. 18.

44 JANEČEK, E.: *Vyznamenání*. Bratislava 1941. s. 31; *Ťaženie...*, s. 83.

45 Tamže.

46 BAJTOŠ, I.: c. d., s. 62 – 63; BELKO, J.: c. d., s. 21; JANEČEK, E.: c. d., s. 32.

v horúčkovitom napätí kontrolovali svoje zbrane.⁴⁷ Vtedy sa však začala hustá hmla trhať a viditeľnosť sa zlepšila. Sovietski delostrelci tak mali slovenskú kolónu ako na dlani a spustili na ňu zúrivú paľbu z diel a mínometov. Granáty dopadali blízko cesty a priamo ohrozovali autá s pechotou. Pešiaci povyskakovali z áut a snažili sa kryť v priekope pozdĺž cesty. Tí čo sa však pokúsili skryť ďalej v pšenici, narazili na mínové polia. Nákladné autá, ktoré odbočili z cesty do poľa vyleteli do vzduchu. Okraje cesty pred obranným postavením totiž sovietski vojaci zamínovovali, aby sa nepriateľ dostal po ceste čo najbližšie k ich palebným postaveniam a nemohol z nej zísť. Ostatné autá sa potom rýchlo otočili a skryli sa za najbližším svahom.⁴⁸ V tejto situácii vznikla panika a niektorí vojaci začali bezhlavo ustupovať. Niektorí dokonca zahodili zbrane a snažili sa ujsť. Cesta späť však bola prehradená sovietskou delostreleckou paľbou a polia naokolo začali na mnohých miestach horieť. Niektorí dôstojníci museli vojakov zastavovať strelbou do vzduchu. Dokonca i sám plk. Pilfousek vracal vojakov späť do boja s pištoľou v ruke! No nielen on, ale rovnako sa správal aj náčelník štábu mjr. Nosko. Tento neskorší známy povstalecký veliteľ v júli 1941 pred ustupujúcich vojakov Rýchlej brigády pľuval na zem a hrešil, či sa nehanbia cúvať pred boľševikmi!⁴⁹ Po počiatočnom šoku sa našťastie podarilo paniku prekonať. Vojaci boli rozčlenení na menšie skupinky, ktoré priekopou okolo cesty začali postupovať vpred. To už po ceste postupovali na svojich bicykloch vojaci cyklistickej eskadróny (od JPO 1). Prešli okolo palebného postavenia 2/11 del. batérie a nehladiac na hustú nepriateľskú delostreleckú paľbu dorazili až ku kolóne, ktorá zostala pred sovietskym palebným valom.⁵⁰ Cyklisti odstavili bicykle a dve družstvá dostali rozkaz zmocniť sa lesíka asi 400 m od cesty. Prvé vyrazilo družstvo, ktorému velil slob. Šebo, o niečo neskôr družstvo strel. Jána Takáča. Kým sa však družstvo strel. Takáča priblížilo k lesíku, družstvo slob. Šeba lesík vyčistilo, pričom sa im podarilo zajať

47 VAŠKO, A.: c. d., s. 21 – 22; OHRIVAL, J.: c. d., s. 19; Bol som pri Lipovci. *Slovenský vojak*, 21. 7. 1942, č. 99-100, s. 4.

48 BELKO, J.: C. d., s. 21; VALACHOVIČ, P.: Pochod na východ. *Obrana*, 16. 8. 1997, č. 33, s. 9; VAŠKO, A.: c. d., s. 22.

49 BELKO, J.: c. d., s. 21; VALACHOVIČ, P.: c. d. Epizódu s Noskom spomína gen. Čatloš. *Archív literatúry a umenia Matice slovenskej (ALU SNK)*, f. F. Čatloš, 129 H 10, s. 94.

50 OHRIVAL, J.: C. d., s. 19; VAŠKO, A.: C. d., s. 22, 42.

celú čatu sovietskych vojakov!⁵¹ Tak bola cesta zabezpečená pred ostreľovaním zboku. Do 6.00 hod. bojoval PO pred Lipovcom osamotený. Potom konečne zasiahol do boja aj predvoj podporovaný I/11 del. oddielom (mjr.del. Jozef Vogl), ktorý sa skonsolidoval po počiatočnom delostreleckom prepade.⁵² Okolo 7.00 hod. vyrazili zo Šťastlivej aj 2 čaty tankov LT-35 3. tankovej roty npor. Jarembáka. Tanky ale nemohli podporiť útok pechoty, pretože cesta bola pod ťažkou delostreleckou paľbou a okolo cesty boli míny a nezjazdný bahnitý terén. Prešli teda popri 2/11 del. batérii zvlneným terénom pozdĺž potoka smerom k obci Kamionka. Za najbližšou terénnou vlnou zaujali vežové postavenie a začali obec ostreľovať z tankových kanónov. Sovietske delostrelectvo však začalo tanky silne ostreľovať, takže museli zmeniť pozície. To sa im v ťažkom teréne za necelú polhodinu aj podarilo. Presunuli sa za ďalšiu terénnu vlnu, odkiaľ pokračovali v ostreľovaní Kamionky. V tom čase už Kamionku i postavenia sovietskej pechoty za cestným mostíkom ostreľovali húfnice I/11 del. oddielu. V Kamionke následkom tejto paľby vypukli na niektorých miestach požiare.⁵³

Eskadrony MPO zatiaľ postupovali pozdĺž cesty na Lipovec. Vojakov oslepovalo vychádzajúce slnko, ktoré pomáhalo dobre zamaskovaným sovietskym obrancom „líščích dier.“ Vďaka nepriaznivému slnku a silnej paľbe tak nebolo možné odhadnúť silu obrancov.⁵⁴ Slovenskí pešiaci a cyklisti postúpili za druhú terénnu vlnu, kde sa dostali do sovietskej delostreleckej paľby. Hneď sa rozvinuli do rojníc a nekrytí postupovali cez hrachové polia k návrším po obidvoch stranách cesty. Sovietski vojaci boli dobre ukrytí na okrajoch pšeničných lánov, odkiaľ hneď začali paľbu na približujúcich sa vojakov. V ťažkej situácii sa ocitla najmä cyklistická eskadrona JPO 1 (npor.jazd. Králik), ktorú pechotná a mýnometná paľba doslova pribila k zemi. Mýnomety pálili na cyklistov z návršia severne od cesty (východne od osady Felixovka), z obce Kaminoka a z lesíka juhovýchodne od Lipovca. Táto paľba bola presná, ale nespôsobila cyklistom takmer žiadne straty. Tí totiž ostreľované úseky veľkým oblúkom obchádzali.⁵⁵ Cyklisti sami nestačili na obrancov

51 Tamže, s. 42.

52 *Ťaženie...*, s. 83.

53 VAŠKO, A.: c. d., s. 23, 48.

54 OHRIVAL, J.: c. d., s. 8.

55 VAŠKO, A.: c. d., s. 43; *Ťaženie...*, s. 83.

zakopaných v dobre maskovaných „líščích dierach“ a preto požiadali o podporu tankov. Osem tankov LT-35 obidvoch tankových čiat im hneď vyrazilo na pomoc. Keď obrancovia uvideli tanky zastavili paľbu, aby sa im neprezradili. Tankisti preto obrancov nespozorovali a prešli cez „líščie diery“ bez toho, aby vystrelili. Cyklisti vyrazili za tankami, ale znova ich privítala paľba z „líščích dier“. Obrancovia sa v nich totiž iba skrčili a keď tank prešiel rozhrnuli podlávéné oblie a obnovili paľbu. Tankisti spozorovali svoj omyl a otočili svoje stroje späť. Napadli „líščie diery“ odzadu, čo hneď využili cyklisti, ktorí sa prískokmi priblížili a zaútočili spredu. Tanky však museli umlčovať aj sovietske guľometné hniezda umiestnené na podporu „líščích dier“ v druhej línii. V tomto boji padol veliteľ 1. cyklistickej čaty JPO 1 por.jazd. František Dubecký, ktorý s pištoľou v ruke útočil na čele svojej jednotky. Vojakov smrť obľúbeného veliteľa tak rozzúrila, že obrancov v dierach bez milosti likvidovali granátmi. Niektorí sovietski vojaci sa potom snažili ujsť, ale boli pobití paľbou cyklistov a tankových guľometov. Druhá obranná línia sa však napriek zničeniu niekoľkých guľometných hniezd udržala. Ani slovenské ani sovietske delostrelectvo totiž kvôli premiešaniu jednotiek nemohlo do tohto boja zasiahnuť.⁵⁶

Na pomoc pechote vyrazili aj dva tanky 2. tankovej čaty pod velením zástupcu veliteľa 2. tankovej čaty des.asp. Cyrila Kubinca. Obidva LT-35 opustili postavenie pred Kamionkou, prešli cez kopec na hradskej a v paľbe sovietskych pechotných zbraní prerazili obranné postavenie sovietskej pechoty vpravo od hradskej. Do 10.00 hod. sa pechote vďaka nim podarilo obsadiť časť obrannej línie na úpätí posledného svahu pred Lipovcom. Vojakov MPO bojujúcich proti „líščím dieram“ pri ceste pred Lipovcom podporili aj ďalšie dva LT-35 des. Jozefa Majerského a des. Jána Gavaliera. Tanky sa presunuli spreď Kamionky smerom k Lipovcu, takže k sovietskemu obrannému postaveniu prišli zboku. Obidva tanky prekročili svah a v krátkom čase zničili štyri guľometné hniezda. Tiež si však nevšimli „líščie diery“. Jeden slobodník od JPO preto pribehol k tanku des. Majerského a posádku na ne upozornil. Tanky sa potom obrátili a odzadu ničili obrancov „líščích dier“ paľbou kanónov, guľometov i pásmi svojich vozidiel. Vo vysokom obilí sa tank des. Majerského dostal k „líščej diere,“ v ktorej bolo 6 – 7 obrancov. Jeden sovietsky vojak hodil na tank zväzok ručných granátov, ktorý však

56 VAŠKO, A.: c. d., s. 43 – 46.

vozidlu neublížil. Des. Majerský okamžite vystrelil do diery z kanóna. Všetci obrancovia v nej zahynuli. Tanky potom ešte chvíľu postupovali k Lipovcu, ale do mestečka sa nedostali. Zhruba v tom čase zasiahli do boja aj slovenskí delostrelci. Útok predvoja začal podporovať II/11 del. oddiel (stot.del Ondrej Šeban), ktorý hneď po zaujatí palebného postavenia začal paľbu na sovietske zákopy.⁵⁷

V paľbe pokračoval aj I/11 del. oddiel, ktorý mal v prednej línii ako predsunutého pozorovateľa zasadeného por.del. Juraja Sokola. Por. Sokol postupoval s čelnými jednotkami predvoja, aby korigoval paľbu oddielu. V zápale boja sa mu však podarilo spolu so 6 vojakmi od JPO získať z „líščích dier“ až 40 sovietskych zajatcov!⁵⁸ Menej šťastia mali čaty KPÚV, ktoré tiež postupovali v čele jednotiek. Obsluhy museli tlačiť kanóny do kopca, čeliť paľbe pechotných zbraní obrancov a likvidovať predovšetkým guľometné hniezda. Oveľa nebezpečnejšia sa pre obsluhy KPÚV ukázala byť paľba sovietskych mínometov, ktorá bola až nepríjemne presná. Iba čata rtk. Jána Pelecha stratila následkom zásahov mín za krátku dobu dva KPÚV, pričom dvaja vojaci z obslúh zahynuli a viacerí boli zranení.⁵⁹ Prvú línii sovietskej obrany za cestným mostíkom napriek tomu jednotky predvoja okolo 10.00 hod. dobyli. Nepodarilo sa im však získať kopce pred Lipovcom. Predvoj zabezpečil iba cestný mostík a okrem prvých padlých mal značné množstvo ranených. Tí boli hneď v predných líniiach ošetrovaní zdravotníkmi pod velením šéflekára RB čat.ašp. MUDr. Štefana Velgosa a odsunutí do Šťastlivej. Najväznejšie prípady boli odvázané do nemeckej poľnej nemocnice vo Vinnici.⁶⁰ Tento boj sledoval z jamy blízko cesty Šťastlivá – Lipovec aj plk. Pilfousek. Sovietski delostrelci jeho pozorovateľňu objavili a neustále ju zasypávali strelami rôznych kalibrov. Ani raz sa im ju však nepodarilo zasiahnuť. Pilfouskovi z intenzity sovietskej paľby už muselo byť jasné, že pred sebou nemá demoralizované jednotky, ale silného protivníka.⁶¹ Plk. Pilfousek si musel uvedomiť, že Lipovec môže dobyť len nasadením celej brigády.

57 Tamže, s. 22 – 23, 50-51.

58 Z galérie nositeľov železného kríža (Boj u Kalníka). *Stráž vlasti*, č. 2, 1944, s. 12.

59 Z galérie nositeľov železného kríža (Súhra pechoty a delostrelectva). *Stráž vlasti*, č. 32, 1944, s. 10.

60 JANEČEK, E.: c. d., s. 124.

61 KLUBERT, T.: c. d., s. 32.

O 10.15 hod. vydal preto ústny rozkaz na útok celého valného voja na južnom krídle predvoja (teda v priestore medzi Lipovcom a Kamionkou) s podporou prakticky všetkých tankov. Cieľom útoku bolo obsadiť Lipovec.⁶² MPS mjr. Hrabca hneď začala s rozvinovaním svojich jednotiek v určenom úseku. 2. tanková rota (npor.útv. Štefan Vančo) dostala rozkaz podporiť útok na výšinu severne od cesty a 3. tanková rota (npor.útv. Ján Jarembák) na kopec s veterným mlynom južne od cesty.⁶³ Útok malo podporovať celé delostrelectvo RB. Batérie I/11 del. oddielu sa presunuli bližšie k línii obsadenej dopoludnia PO a predvojom a batérie II/11 del. oddielu a III/11 del. oddielu (stot.del. Ján Frtús) tiež zaujali palebné postavenia neďaleko oddielu mjr. Vogla.⁶⁴ Jednotky zaujali východiskové pozície za necelú hodinu, signál k zahájeniu útoku však neprichádzal. Vojaci museli čakať 2 ¼ hodiny, čo iba zvyšovalo nervozitu a napätie. Dá sa len predpokladať prečo veliteľ RB s vydaním signálu tak dlho váhal. Plk. Pilfousek mal zrejme vážne obavy z útoku na oveľa silnejšieho a odhodlanejšieho nepriateľa ako sa očakávalo. Pravdepodobne preto vyslal spojky so žiadosťou o pomoc k susedným nemeckým divíziám (24. PD severne a 97. LPD južne od Ščastlivej). Je možné, že sa spojil aj s veliteľom zboru vo Vinici so žiadosťou o odloženie útoku do príchodu posíl. 24. PD však bola zastavená pred Vachnovkou a 97. LPD musela čeliť silnému tlaku pri Vojtovciach, takže RB nemohli vypomôcť svojimi jednotkami. Gen. Kübler preceňoval sily RB a nariadil zaútočiť bez ohľadu na nepriateľskú presilu.⁶⁵ Zrejme predpokladal, že pre motorizovanú brigádu vyzbrojenú tankami nebude problém zdolať obranu sovietskej horskej streleckej divízie.

Čas, ktorý svojim váhaním poskytol plk. Pilfousek svojmu protivníkovi, využil veliteľ 44. HSD gen. Tkačenko dokonale. Keď sa rozplynula ranná hmla, bol z kóty 275 a z Kamionky výborný výhľad na rozloženie a pohyb slovenskej RB. Gen. Tkačenko rýchlo zistil, že útočník nemá početnú prevahu, hoci disponuje veľkou palebnou silou. Keďže protiútok jeho divízie by RB s najväčšou pravdepodobnosťou krvavo odrazila a obrana v otvorenom teréne by útok tankov neodolala

62 *Ťaženie...*, s. 83.

63 KLUBERT, T.: c. d., s. 32.

64 VAŠKO, A.: c. d., s. 22 – 24.

65 KLUBERT, T.: c. d., s. 32.

(ako sa ukázalo v doobedňajšom útoku predvoja RB), veliteľ 44. HSD sa rozhodol vlákať protivníka do pasce. Výšiny nad cestou do Lipovca a obec Kaminku obsadil iba slabými kryciami oddielmi, ktoré boli gen. Tkačenkom fakticky obetované. Nepredpokladal totiž, že zastavia útok RB. Jadro svojich síl presunul na západný okraj Lipovca a zálohy (zrejme celý horský strelecký pluk) umiestnil do skrytých postavení za terénymi vlnami južne od Kamionky. Predpokladal, že nepriateľ vláka do mestečka, kde by sa nemohli uplatniť slovenské tanky, v pouličných bojoch ho vyčerpá a potom svoje jednotky stiahne do záchytných postavení na ľavom brehu Sobu. V tom okamihu by do pravého boku RB podnikla prekvapivý protiútok skrytá záloha. Jej úlohou bolo obsadiť výšiny západne od Lipovca, čím by slovenským jednotkám odrezala jedinou ústupovú cestu do Ščastlivej. „*Tak by bola Rýchla brigáda zo všetkých strán obklúčená a vydaná napospas sovietskej presile*“.⁶⁶ Ak by aj neutrpela úplnú porážku, utrpené straty by boli na slovenské pomery enormne vysoké. To by určite vyvolalo psychický šok v slovenskej armáde i spoločnosti (ktorá by sa o tom skôr alebo neskôr dozvedela), ktorý by mohol prerásť aj do otvoreného odporu proti vojne a destabilizovať slovenskú vládu. Gen. Tkačenko si tieto možné dopady jeho pasce na svojho protivníka určite neuvedomoval. Uvedomoval si ich však plk. Pilfousek, ktorému bolo navyše jasné, že za prípadný neúspech poniesie osobnú zodpovednosť. Preto so začatím útoku váhal, čím však dal gen. Tkačenkovi dost času na prípravu svojho plánu.

Útok sa napokon začal o 12.30 hod. silnou delostreleckou prípravou. Slovenské jednotky boli rozvinuté medzi osadami Felixovka a Strulinka (južne od Felixovky) v šírke zhruba 2 km. Priestor Lipovec – Kamionka, ktorý bol cieľom útoku bol široký asi 6 km. Ľavé krídlo útočnej zostavy tvoril MPO. Jeho úlohou bolo dobyť výšinu severne od cesty a následne postúpiť na severný okraj Lipovca. Stred tvorila väčšia časť MPS. Jej úlohou bolo obsadiť výšinu s veterným mlynom (južne od cesty), vniknúť priamo do Lipovca a zabezpečiť ho od juhu. Na pravom krídle sa nachádzal zvyšok MPS s úlohou zmocniť sa Kamionky.⁶⁹ Na podporu ľavého krídla a stredu zostavy bola nasadená väčšina tankov, 3 obrnené autá, všetky KPÚV, 2 čaty ťažkých guľometov a pionierska rota, ktorá

66 Tamže.

69 *Ťaženie...*, s. 86, Príloha č. 11.

mala pechote pomôcť prekonať riekú Sob.⁷⁰ Na Kamionku mala útočiť časť 3. tankovej roty, rota pechoty a jedna čata ťažkých guľometov. Plk. Pilfousek útok sledoval z nového veliteľského stanoviska, umiestneného asi 3 km za palebnými postaveniami delostrelectva.⁷²

Po delostreleckej príprave vyrazila do útoku pechota. Vojaci postupovali v streleckých zástupoch s rozstupmi po 50 m medzi družstvami. Keď hlavné sily RB prišli k potoku pred hrachovými poliami, sovietske delá a mínometry spustili na ne prehradnú paľbu. Útočníci ešte nenarazili na nepriateľa a preto postupovali ďalej. Sovietske delostrelectvo však znova spustilo mohutnú paľbu, takže slovenská pechota sa rozvinula do rojníc a zaľahla.⁷³ To už boli útočiace jednotky na kopcoch pred Lipovcom. Po asi 20 minútach delostrelecká paľba opäť prestala, ale sotva sa rojnice zdvihli zo zeme spustili obrancovia paľbu z pušiek a guľometov. Niektoré „líščie diery“ už mali slovenskí vojaci takmer za chrbtom. Silnou paľbou boli spočiatku omráčení, čo využili obrancovia „líščích dier“ na bleskový protiútok. Vyrázili s hromovým pokrikom a spôsobili medzi útočiacimi jednotkami RB zmätok. Slovenskí vojaci trochu cúvli, ale do boja zasiahli slovenské tanky a delostrelectvo. Protiútok sovietskej pechoty tak bol v zárodku zastavený. Obrancovia sa stiahli do „líščích dier“, kde na nich hneď zaútočili slovenské tanky a pechota.⁷⁴ Na obidvoch výšiniach sa rozpútal zúrivý boj, v ktorom sovietski pešiaci nezriedka využívali zákerné bojové metódy. V jednom prípade sovietsky vojak vystrčil z „líščeji diery“ bielu vreckovku na znak, že sa vzdáva. Keď vyliezol z diery, zodvihol ruky vysoko nad hlavu. V pravej ruke držal vreckovku. Keď sa k nemu ale slovenskí vojaci priblížili asi na 10 krokov, hodil na nich pod vreckovkou ukrytý ručný granát a skočil späť do jamy s úmyslom bojovať ďalej.⁷⁵ Granát ťažko zranil por.jazd. Karola Janoštiaka a ľahko poranil aj dvoch pešiakov. Ďalší vojak s ľahkým guľometom potom zastrelil všetkých obrancov okopy. Por. Janoštiak bol hneď evakuovaný

70 HIRNER, A.: c. d., s. 21; VAŠKO, A.: c. d., s. 28 – 30.

72 BELKO, J.: c. d., s. 22.

73 VAŠKO, A.: c. d., s. 7 – 8.

74 Tamže; BELKO, J.: c. d., s. 22.

75 VHA Trnava, f. ZD, k. 62, III/21, p. pl. 102, Dôverný rozkaz č. 1, SV 30. júl 1941; VAŠKO, A.: c. d., s. 10.

do Šťastlivej, kde svojmu zraneniu ešte v ten deň podľahol.⁷⁶ Ďalšou nepríjemnou špecialitou bolo používanie zakázaných dum–dum striel.⁷⁷ Tie spôsobovali obzvlášť ťažké zranenia. Vojakov to ešte viac rozzúrilo a granátmi nemilosrdne ničili obrancov. Výdatne im pomáhali svojimi zbraňami a pásmi aj tanky. Niektorí členovia posádok tankov dokonca otvorili poklopy a ničili granátmi a pištoľami odpory, ktoré prežili paľbu tankových zbraní a nájazdy pásmi priamo na okopy.⁷⁸ V tomto krátkom, ale zúrivom boji tiež padol veliteľ 3. čaty 2. pešej roty por.pech. Ján Moravčík, ktorý bojoval v čele svojej čaty. Velenie čaty musel preto prevziať poddôstojník čtk. Anton Martinovič, ktorý ju viedol ďalej do Lipovca.⁷⁹ Obidve výšiny boli po krátkom, ale tvrdom boji rýchlo dobyté. Hlavné sily RB preto hneď zahájili postup na Lipovec. To plne vyhovovalo zámerom gen. Tkačenka.

Krycie oddiely 44. HSD na výšinách pred Lipovcom boli zničené. Väčšina obrancov padla a časť bola zajatá. Napríklad len jedno pešie družstvo čaty por.pech. Mikuláša Mikolaja (z roty npor. Kellera) zajalo 17 sovietskych vojakov.⁸⁰ Iné pešie družstvo zajalo vďaka odvážnemu a iniciatívnemu konaniu stk. Rudolfa Barteka ďalších 12 sovietskych vojakov. Väčší počet zajatcov získal vďaka zásahu 2. tankovej roty aj MPO.⁸¹ Zabitých a zranených bolo aj viacero slovenských vojakov. Zatiaľ čo zdravotníci zbierali ranených, časť slovenských jednotiek sa zakopávala na návršiach. Vojaci sa pokúšali hasiť horiacu pšenicu, čo sa im darilo len veľmi ťažko. Pšenica bola totiž suchá, takže oheň sa rýchlo šíril na všetky strany.⁸² Hlavné sily RB zatiaľ postupovali na Lipovec. Za bojovým sledom sa zo Šťastlivej pohli aj kolóny nákladných áut s muníciou a časťou KPÚV v závese. Okolo 13.00 dosiahlo čelo autokolóny výšiny obojstranne cesty, zatiaľ čo koniec kolóny bol už asi 1 km za Šťastlivou. Vtedy začalo sovietske delostrelectvo na kolónu premyslenú a zničujúcu paľbu. Najprv sa zastreľalo na začiatok a koniec

76 Bol som pri Lipovci, s. 4; Padli za vlasť. In: *Kalendár slovenského vojaka 1943*. Bratislava 1943, s. 63.

77 KLUBERT, T.: c. d., s. 33.

78 Takto údajne bojovali npor. Vančo a por. Chlebuš. Bol som pri Lipovci, s. 4.

79 OHRIVAL, J.: c. d., s. 33 – 34; Padli za vlasť. c. d., s. 69.

80 VAŠKO, A.: c. d., s. 10.

81 JANEČEK, E.: c. d., s. 17, 100, 112, 116, 119, 121.

82 BELKO, J.: c. d., s. 22.

kolóny, a potom „ničilo auto za autom“. ⁸³ Jeden delostrelecký granát naplno zasiahol aj pechotné vozidlo s nemeckými dôstojníkmi, ktorí sa presúvali spolu s pionierskou rotou. Sovietska delostrelecká a mínometná paľba kolónu úplne „zarámovala“ ťažko preniknuteľnou palebnou clonou. ⁸⁴ Pešiáci a pionieri zoskákali z vozidiel, prichystali si guľomety a ručné granáty, a ľavým okrajom priekopy pozdĺž cesty sa začali v hustej paľbe plaziť k Lipovcu. Niektorí šoféri nákladných áut sa na plný plyn pokúsili preniknúť cez sovietsku palebnú clonu vpred, ale keď prvé auto dostalo plný zásah, ostatné sa radšej vrátili. ⁸⁵

Slovenské húfnice a kanóny sa pokúsili nepriateľské delostrelectvo umlčať a preto zahájili paľbu na lesík juhovýchodne od Kamionky. Sovietske delostrelectvo sa zasa začalo zastreľovať na pozície slovenského delostrelectva. Najprv sa zamerali na autá I/11 del. oddielu, ktoré sa preto stiahli asi 1 km späť k Ščastlivej. Horšie to mal III/11 del. oddiel stot. Frtúsa, ktorého batérie boli neustále husto ostreľované sovietskym delostrelectvom, takže museli viackrát meniť svoje pozície. ⁸⁶ Jedna batéria tohoto oddielu sa dostala pod priamu paľbu. Jeden sovietsky granát dopadol dokonca pred jeden z kanónov, ktorý bol nadvihnutý a vyhodенý z pozície. ⁸⁷ Tieto horúce chvíle delostrelcom III/11 del. oddielu spôsobili sovietske batérie umiestnené pod kótou 275 (východne od Lipovca), ktoré spočiatku zostali nespozorované. Odhalil ich veliteľ spojovacej čaty I/11 del. oddielu por.del. Jozef Schmidt, ktorý okamžite informoval mjr. Vogla. Zhodou okolností bol vtedy na pozorovateľni mjr. Vogla aj plk. Pilfousek. Batérie I/11 del. pluku potom preniesli paľbu pod kótu 275. ⁸⁸ Tento delostrelecký súboj trval zhruba jednu hodinu. Potom sa del. pluk 11 presunul z palebných postavení pri Felixovke na dobyté výšiny obojstranne cesty pred Lipovcom. ⁸⁹

Čelné jednotky brigády sa zatiaľ pomaly prebýjali k Lipovcu a Kamionke. V ťažkej paľbe sovietskych diel, mínometov a guľometov využívali na krytie všetky terénne nerovnosti. Čoskoro tak došlo

83 BAJTOŠ, I.: c. d., s. 64.

84 HIRNER, A.: c. d., s. 21.

85 OHRIVAL, J.: c. d., s. 9.

86 VAŠKO, A.: c. d., s. 24.

87 PYŠNÝ, E.: Odvážnosť slovenských vojakov nepozná hraníc. *Slovák*, č. 173, 30. 7. 1941, s. 4.

88 VAŠKO, A.: c. d., s. 24.

89 BAJTOŠ, I.: c. d., s. 64; *Ťaženie...*, s. 84.

k rozptýleniu a premiešaniu rôznych jednotiek. Jednotlivé roty sa rozpadli na malé skupinky (v lepšom prípade na čaty), ktoré sa samostatne prebýjali k Lipovcu.⁹⁰ Pechote v postupe výdatne pomáhali obrnené autá, tanky a KPÚV, ktoré likvidovali najmä nepriateľské guľometné hniezda. Útočiace jednotky však boli pod neustálou delostreleckou a mìnometnou paľbou, pretože del. pluk 11 nebol ani po zaujatí nových palebných postavení schopný zničiť sovietske batérie. V dôsledku tejto paľby bolo veľa ranených, čo kládlo zvýšené nároky na slovenských ošetrovateľov. Tí v paľbe obetavo ošetrovali a odnášali ranených z bojiska. Pri tom im neraz asistovali aj sovietski zajatci. Zo zdravotníkov sa mimoriadne vyznamenal slob.asp. Juraj Cimbor, ktorý s pomocou zajatcov v delostreleckej a guľometnej paľbe ošetril a odsunul raneného npor. Alexandra Ižu a ďalších 4 vojakov.⁹¹ Sovietska delostrelecká a mìnometná paľba poškodila aj niektoré tanky, ktoré však dokázali poľné dielne opraviť priamo na bojisku. 2. tanková rota postupujúca severne od cesty však zaznamenala aj prvého mŕtveho. Tank LT-35 veliteľa 2. čaty por.útv. Pavla Chlebuša pri postupe cez tekvicové pole dorazil k potoku asi 1 km od okraja Lipovca. Por. Chlebuš otvoril poklop na veži a chcel sa rozhliadnuť po okolí. Vtedy vežu jeho tanku zasiahla strela z mìnometu a odtrhla poklop i hlavu nešťastného por. Chlebuša. Jeho trup padol do tanku. Zvyšní dvaja členovia posádky tank v panike opustili a ušli dozadu. Tank zostal opustený. V noci ho sovietski vojaci zapálili a úplne zničili.⁹² Postup slovenských jednotiek však zatiaľ nebol zastavený.

Slovenské jednotky postupovali vpred napriek zúrivému odporu sovietskych obrancov (najmä Kirgizov, Tatárov a ďalších ázijských národností). Tí s obľubou predstierali, že sa vzdávajú, aby mohli zblízka zaútočiť na slovenských vojakov ukrytými ručnými granátmi alebo ich ostreľovať z dobre maskovanej susednej „líščej diery“. Preto slovenskí vojaci dostali vo všetkých úsekoch rozkaz, „aby bojovali bezohľadne a nikoho nešetřili“.⁹³ „Líščie diery“ pred Lipovcom a Kamionkou boli napokon vyčistené a o 15.00 hod. dosiahli čelné jednotky rieku Sob.

90 VAŠKO, A.: c. d., s. 11 – 12, 28 – 30.

91 JANEČEK, E.: c. d., s. 24.

92 BAJTOŠ, I.: c. d., s. 65.

93 VHA Trnava, f. ZD, III/21, p. pl. 102, Dôverný rozkaz č. 1, SV 30. júl 1941; OHRIVAL, J.: C. d., s. 21, 33.

Vtedy bol zajatý aj sovietsky poručík, od ktorého sa velenie RB konečne dozvedelo, že protivník disponuje štyrmi horskými streleckými plukmi a tromi oddielmi delostrelectva.⁹⁴ Medzi tým už MPO mjr. Dualského i priezvedný oddiel stot. Duchnovského prenikli na severné okraje Lipovca a jednotky MPS do strednej a južnej časti mestečka. V čele jednotiek postupovala poločata troch OA vz. 30 npor. Demčáka a 2. tanková rota npor. Vanču. Obrnené autá a tanky výdatne pomáhali cyklistom a pechote likvidovať guľometné hniezda. Na prístupoch k Lipovcu i v mestečku samotnom však boli na hlavných uliciach i v jednotlivých domoch umiestnené dobre maskované protitankové delá.⁹⁵ Strela jedného z nich zasiahla pri prieniku do mestečka tank LT-40 veliteľa 2. tankovej roty do prednej časti trupu. Strela prerazila pancier a odtrhla pohonnú hriadeľ, ktorá ťažko zranila npor. Vanču na nohách. Vozidlo bolo nenapraviteľne poškodené a npor. Vančo bol okamžite odvezený do nemeckej nemocnice vo Vinnici, kde však 13. augusta 1941 podľahol svojmu zraneniu.⁹⁶ Protitankový kanón bol potom hneď zničený ďalším slovenským tankom.⁹⁷ Tvrdé pouličné boje pokračovali s nezmenšenou intenzitou ďalej.

Na severnom okraji mestečka bola o 14.00 s úlohou pomôcť pechote pri prekonaní rieky nasadená do boja aj pionierska rota (por.pion. Rudolf Ivanič). Ako prvá vyrazila 2. pionierska čata (por.pion. Anton Hirner), ktorá sa musela do Lipovca prepracovať cez zvyšky rozbitej sovietskej obrany v prudkej delostreleckej paľbe. Družstvá vyrazili v dvadsať metrových sledoch za sebou, ale v silnej nepriateľskej paľbe sa vojaci rýchlo rozptýlili a čata stratila súdržnosť. To sa stalo osudným des. Rudolfovi Daubnerovi a stk. Fabianovi Hlubíkoví, ktorí sa odlúčili od ostatných vojakov 2. čaty. Na okraji mestečka boli nečakane zajatí skupinou 40 červenoarmejcov, ktorí sa skrývali v obilí. Tí obidvoch slovenských vojakov hneď odzbrojili a obrali o hodinky, peniaze, cigarety a všetky drobnosti z vreciek. Asi 20 sovietskych vojakov ich potom odvieďlo za Lipovec.⁹⁸ Onedlho vyrazila za 2. čatou aj 1. pionierska čata (por.pion. Rudolf Reždovič) a 3. pionierska čata

94 *Ťaženie...*, s. 83, 86.

95 JANEČEK, E.: c. d., s. 30 – 32.

96 BAJTOŠ, I.: c. d., s. 65.

97 HIRNER, A.: c. d., s. 21 – 22.

98 Tamže; PYŠNÝ, E.: „Utiekli sme zo zajatia, lebo chceme ešte bojovať.“ *Slovák*, č. 178, 5. 8. 1941, s. 5.

(por.pion. František Dananaj). 1. čata postupovala na nákladných autách až k malému mostu smerom k budove pošty, pričom vozidlá obchádzali zničené slovenské tanky a autá. Sovietske protitankové kanóny a guľomety ich nechali dôjsť do bezprostrednej blízkosti a potom spustili paľbu. Prvé bolo zasiahnuté vozidlo veliteľa čaty por. Reždoviča, ktorý s ťažkými zraneniami vypadol z vozidla. Por. Hirner, ktorý bol svedkom tejto tragédie, mu hneď poskytol prvú pomoc. Por. Reždovič mu však umrel v náručí.⁹⁹ Vojaci 3. pionierskej čaty radšej vozidlá opustili a ľavým okrajom cesty postupovali k Lipovcu. Nákladné autá sa po priamom zásahu jedného vozidla vrátili späť. Pionieri dosiahli v paľbe ľavý okraj mestečka, kde narazili na mŕtve telo por. Reždoviča. Vo veľkej záhrade pred mostom cez potok Kamionka por. Dananaj čatu opäť zorganizoval a vyrazil s ňou cez cestu do mestečka, aby sa pridral k bojujúcim vojakom MPO. Tu ho privítal stot. Duchnovský, ktorý jeho čate nariadil postupovať pravou stranou Lipovca cez kukuričné polia na pravý okraj mestečka. Por. Dananaj s čatou hneď vyrazil. Zakrátko boli opäť na brehu Kamionky, kde našli opustený sovietsky voz s troma zapriahnutými koňmi plne naložený ručnými granátmi a debnami so strelivom. S týmto vozom potom celá čata prekonala riečku so suchými nohami a postupovala ďalej.¹⁰⁰

Na ľavom okraji Lipovca vtedy bojovala aj pešia rota npor.pech. Karola Vargu, ktorá absolvovala ťažký boj o „líščie diery“. Sovietske delostrelectvo začalo už ostreľovať aj tú časť Lipovca, ktorú obsadili slovenské jednotky, takže aj jednotlivé čaty sa rozpadli na malé skupinky. Vojaci museli bojovať o každý dom a súdržnosť roty sa úplne vytratila. Veliteľ preto nariadil všetkým čatám stiahnuť sa na okraj Lipovca a vyčkať na posilu.¹⁰¹ V strede mestečka podporovali pechotu okrem tankov a obrnených áut aj 5. rota KPÚV práporu ÚV (npor.útv. Leopold Ďurana) a čata ťažkých guľometov (por.pech. Vojtech Vančo), ktoré pomohli stabilizovať situáciu v centre Lipovca.¹⁰² Aj guľometné čaty sa však rozpadli na jednotlivé roje, ktoré samostatne alebo vo dvojiciach zasiahli do pouličných bojov. Guľometné čaty (každá mala 4

99 HIRNER, A.: c. d., s. 23 – 24.

100 OHRIVAL, J.: c. d., s. 9 – 11.

101 Tamže, s. 33 – 35.

102 JANEČEK, E.: c. d., s. 34; Z galérie nositeľov kríža (Lipovec). *Slovenský vojak*, č. 25, 16. 6. 1943, s. 1.

ťažké guľomety) prebrodili Sob blízko zničeného mosta, kde však dostali rozkaz vrátiť sa na okraj Lipovca a zaistiť ho. Nie všetkým roztrateným guľometným rojom sa to však podarilo.¹⁰³ Ťažká bola situácia aj na pravom (južnom) okraji mestečka, kde bojovala pešia rota npor. pech. Kellera. Pešiaci obsadili prvé domy Lipovca, kde narazili na presilu sovietskej pechoty. Niektorí sovietski vojaci mali na sebe slovenské vojenské plášte a slovenské prilby, aby zmiatli slovenských vojakov. Najďalej sa dostala čata por.pech. Mikuláša Mikolaja, ktorá postúpila až ku kolchozu juhovýchodne od mestečka. Čata viackrát narazila na červenoarmejcov v slovenských uniformách, ale nedala sa týmto novým sovietskym trikom oklamať a vždy na nich hneď zahájila paľbu. Pred sovietskou presilou však musela z kolchozu ustúpiť cez kukuričné pole späť k rote. Por. Mikolaj však počas tohto ústupu padol. Nepriateľská guľka ho trafila rovno do hlavy.¹⁰⁴ Slovenské jednotky, ktoré obsadili časť Lipovca tak boli prakticky vo všetkých úsekoch pod silným tlakom obrancov. Odolávali len vďaka podpore tankov, obrnených áut, KPÚV a ťažkých guľometov. S podporou ťažkých zbraní sa pechota prebila k traktorovej stanici a budove pošty neďaleko Sobu.

V Kamionke medzi tým už bojovali tanky 3. tankovej roty npor. Jarembáka, ktoré tam prenikli tiež okolo 15.00. Po hodine intenzívneho boja však už tankom začalo dochádzať strelivo i pohonné hmoty. V rovnakej situácii sa ocitli aj posádky tankov v Lipovci. Veliteľ práporu ÚV mjr. Dobrotka preto o 16.00 nariadil všetkým svojim tankom, aby sa stiahli do priestoru 1 km južne od Felixovky, kde si mali doplniť zásoby streliva a pohonných hmôt. Plk. Pilfousek jeho rozkaz zmenil s tým, že tanky sa mali stiahnuť do Šťastlivej.¹⁰⁵ Z Lipovca sa tanky stiahli bez problémov. V mestečku ostal len jeden LT-35 des.asp. Cyrila Kubinca a tri obrnené autá OA vz. 30 npor. Demčáka. Na nečakané ťažkosti však narazili tanky 3. tankovej roty sťahujúce sa z Kamionky. V okolí dediny bol močaristý, mäkký terén. Dva tanky LT-35 zapadli v bahne, keď sa snažili dostať do Šťastlivej. Tank des.asp. Matrtaja bol sovietskym delostrelectvom naplno zasiahaný krátko po tom, ako ho posádka opustila. Ďalšiemu tanku LT-35 des. Jozefa Majerského zasa ešte v Kamionke došiel benzín. Posádka preto vystrieľala zvyšné strelivo,

103 VAŠKO, A.: c. d., s. 28 – 30.

104 Tamže, s. 11 – 12.

105 Tamže, s. 52, 17; *Ťaženie...*, s. 83 – 84.

uzamkla voz a pešo cez močiar široký asi 1 km sa stiahla do Ščastlivej.¹⁰⁶ Stiahnutie tankov z Lipovca a Kamionky nebol dobrý nápad. Prápor ÚV musel v Kamionke zanechať 2 tanky, ktoré boli v noci sovietskymi vojakmi zničené a slovenská pechota prišla v najkritickejších okamihoch bitky o silnú podporu obrnených vozidiel.

Práve v čase keď 3. tanková rota opúšťala Kamionku sa k obci prepracovala guľometná čata npor.pech. Kolomana Novotného. Čata sa od cesty bez problémov dostala cez obilné pole na malý kopec, odkiaľ bol na Kamionku dobrý výhľad. Dva ťažké guľomety nechal npor. Novotný na vŕšku, aby kryli postup ďalších dvoch k dedine, kde spozorovali palebné postavenie sovietskych mínometov. Nepriateľskí mínometčiaci ich však tiež spozorovali a hneď na ne začali presnú paľbu. Jedna z prvých mín dopadla tesne pred čelný guľometný roj, ťažko zranila npor. Novotného do nohy a zabila stk. Štefana Lihana. Npor. Novotný bol odsunutý do tyla a velenie čaty prevzal des. Vojtko. Práve vtedy sa tanky sťahovali do Ščastlivej, čo si veliteľ pešej čaty postupujúcej za guľometnými rojmi vysvetlil ako signál k ústupu. Nedorozumenie sa však rýchlo vysvetlilo a za guľometnou čatou sa do Kamionky pohla celá pešia rota.¹⁰⁷ Korytom potoka sa potom kompletná guľometná čata dostala na kopec pred obcou, odkiaľ viedol do dediny hlboký zákop. Týmto zákopom postúpila na okraj dediny, kde narazili v jednej záhrade na hlboký kryt. V kryte bol len muž so ženou a malým chlapcom a jeden sovietsky vojak. Ten sa nechcel vzdať a tak bol zastrelený. Guľometná čata potom všetkými štyrmi ťažkými guľometmi vz. 24 napadla neďaleko zakopanú sovietsku delostreleckú batériu. Tá preto urýchlene zmenila palebné postavenie. Guľometníci už boli ale opäť pod paľbou mínometov a tak postúpili do stredu dediny. Tu krytí za domami spustili paľbu na sovietsku pechotu, ktorá sa doslova „rojila“ z domov a útočila na hŕstku slovenských vojakov. V boji bol ranený aj veliteľ čaty des. Vojtko, takže jednotlivé roje boli nútené bojovať na vlastnú päsť.¹⁰⁸ Velitelia rojov sa rozhodli, že nezostanú v dedine, ale prebehnú na neďaleký svah, „kde budú krytí aspoň z jednej strany“. Čata už bola takmer obkľúčená. V prudkej paľbe sovietskych diel, mínometov a pechotných zbraní sa trom rojom podarilo tento zámer dosiahnuť.

106 KLUBERT, T.: c. d., s. 33; VAŠKO, A.: c. d., s. 52 – 53.

107 OHRIVAL, J.: c. d., s. 19 – 21.

108 Tamže, s. 22 – 23.

Štvrtý roj slob. Brndiara, ktorý kryl ústup zvyšných troch, bol však presilou obkľúčený. Strelec guľometu stk. František Harvančík bol v boji zabitý, slob. Brndiar zranený, takže pri guľomete zostali len strelníci Jozef Beňo, Ján Mitrus a Jozef Oceľ. Tí sa bránili až kým sa im rozžeravený guľomet nezasekol. Začas sa ešte bránili puškami, ale nevyhnutne podľahli presile a padli do zajatia.¹⁰⁹ Bez podpory tankov tak bola slovenská pechota sovietskou presilou a delostreleckou paľbou z Kamionky rýchlo vytlačená.

Na základe skreslených hlásení veliteľ RB plk. Pilfousek nadobudol po obsadení traktorovej stanice a pošty v Lipovci presvedčenie, že mestečko bolo dobyté. Preto o 17.00 vydal rozkaz na „*usporiadanie zväzkov a zaistenie dobytého terénu*“. Podľa tohto rozkazu mala pechota pod velením veliteľa MPS mjr. Hrabca zaistiť kótu 275, Lipovec od východu a severovýchodu a severný vchod od Lipovca od Gajsin. MPO a pionierska rota mali zaistiť severozápadné východy z Lipovca smerom na Ivanky a Zornišče. Del. pluk 11 mal obsadený terén zaistiť z dobytých výšin západne od mestečka. Prápor ÚV mal svoje rotu usporiadať v Ščastlivej.¹¹⁰ Plk. Pilfousek teda považoval nepriateľa za porazeného a ustupujúceho na juhovýchod k Ilincom. V opačnom prípade by mjr. Hrabcovi neprikázal zaistiť kótu 275 východne od Lipovca, odkiaľ bolo možné kontrolovať železničnú trať Christínovka – Kazatin. Nepresunul však celú brigádu do Lipovca, čo ju zachránilo pred katastrofou. Prápor ÚV, 2 obrnené autá, 15 ľahká protiletadlová batéria a brigádny trén zostali v Ščastlivej. Z uvedeného rozkazu vyplýva, že veliteľ RB si získané informácie opäť neoveril. Vôbec si nedal námahu, aby získal informácie priamo od veliteľov bojujúcich v Lipovci. Tí by ho rýchlo vyviedli z omylu. Veliteľ 2. pionierskej čaty por. Hirner zhruba v tom istom čase vybehol na povalu budovy pošty v Lipovci, odkiaľ bol dobrý výhľad na ľavý breh rieky Sob. V domoch za riečkou uvidel zamaskované guľometné hniezda a postavenia protitankových kanónov. Na vyvýšenom poli za nimi zasa videl množstvo červenoarmejcov s rozličnou bojovou technikou. Vyzeralo to ako „živé mravenisko“. Hirnerovi bolo jasné, „že sovieti sa chystajú na útok“.¹¹¹ To však Pilfousek netušil a preto aj jeho hlásenie gen. Küblerovi obsahovalo

109 Tamže, s. 24 – 25.

110 *Ťaženie...*, s. 84.

111 HIRNER, A.: c. d., s. 22 – 23.

správu o ústupe nepriateľa z Lipovca. Gen. Kübler potom na základe hlásenia plk. Pilfouska vydal o 17.20 zborový rozkaz č. 52, ktorý nepravdivo uvádzal, že RB obsadila Lipovec. Na základe tejto nepravdivej informácie gen. Kübler nariadil RB postupovať z Lipovca na Ilince a ďalej na Nový Dašov. Prípadnú obranu na rieke Sob v úseku Ilince – Nový Dašov mala brigáda „od severozápadu zrolovať“.¹¹² Necelú polhodinu po vydaní tohto rozkazu, ktorý bol od počiatku nereálny, sa však situácia v okolí Lipovca radikálne zmenila v neprospech slovenských jednotiek.

V čase keď bol tento rozkaz vydaný už boli slovenské jednotky vytlačené z Kamionky a hlavné sily v Lipovci sa bránili silnému tlaku z troch strán. Tanky boli v Ščastlivej a obrnené autá boli vyradené paľbou protitankových kanónov. Jedno vozidlo bolo úplne zničené, ďalšie ťažko poškodené a iba ľahšie poškodené tretie OA vz. 30 slob. Karola Lerchnera sa neskôr prebilo do Ščastlivej.¹¹³ „Generál Tkačenko sa v tej dobe najskôr nachádzal na kóte 275, odkiaľ mal skvelý výhľad na Lipovec a široké okolie. Hlavná časť 44. horskej streleckej divízie sa zatiaľ sústredila na ľavom brehu Sobu a za terénymi vlnami juhozápadne od Kamionky sa rozvinula záloha. Signál k protiútoku bol vydaný o 17.45“.¹¹⁴ S podporou silnej delostreleckej paľby zaútočili na pravé krídlo útočného sledu Rýchlej brigády minimálne dva prápory horskej pechoty. Postupovali severozápadným smerom k ceste do Ščastlivej. Súčasne zaútočili na Lipovec aj jednotky z ľavého brehu Sobu. Pešia rota a oslabená guľometná čata MPS, ktoré predtým vnikli do Kamionky, boli presilou rýchlo zahnané na útek. Sovietska pechota nezadržateľne postupovala k výšine s veterným mlynom, kde boli palebné postavenia del. pluku 11. Hrozilo, že útočný sled RB v Lipovci bude obklúčený a zničený. Plk. Pilfousek si uvedomil, že na zastavenie takého rozsiahleho protiútoku nemá k dispozícii žiadne zálohy. Málopočetná slovenská pechota bez samopalov a mínometov nemohla taký mohutný útok zataviť. Tanky a rýchlopalné protiletadlové delá, ktoré by masový útok zastavili, sa nachádzali v Ščastlivej. Pilfousek

112 *Ťaženie...*, s. 85.

113 JANEČEK, E.: c. d., s. 32, 47, 88; HIRNER, A.: c. d., s. 24.

114 KLUBERT, T.: c. d., s. 34.

preto o 18.00 nariadil útočnému sledu ustúpiť do obranného postavenia 2 km východne od Ščastlivej.¹¹⁵

Sovietska pechota medzi tým nezadržateľne postupovala od Kamionky k výšinám obojstranne cesty, kde mali palebné postavenia batérie del. pluku 11. Delostrelci však nepodľahli panike a nenechali sa strhnúť utekajúcimi pešiakmi z Kamionky a južného okraja Lipovca k bezhlavému ústupu. Sovietska pechota sa valila na postavenia delostrelcov v niekoľkých ľudských vlnách. Taký masový útok slovenskí vojaci ešte nezažili. Delostrelci však nestratili rozvahu. Všetky batérie sa presunuli na vyvýšené miesta, odkiaľ bol dobrý výhľad na postupujúceho nepriateľa. Po zaujatí nových pozícií ihneď zahájili priamu paľbu do postupujúcej masy sovietskej pechoty. Delostrelecké granáty „*viditeľne dopadali do stredu masy a vryli do nej diery*“. Útočná vlna však napriek tomu tvrdohlavo postupovala, až sa priblížila k postaveniam del. pluku 11 len na 500 metrov! Vtedy začali do nej slovenské húfnice a kanóny páliť kartáčovými strelami. Červenoarmejci húfnie padali, čo spôsobilo preživším útočníkom psychický šok. „*Múr ľudských tiel sa zopár ráz zakolísal, postúpil ešte o niekoľko krokov, potom bezradne zostal stáť a zrazu sa rozsypal. Celý kolos sa dal na útek*“. Bol už najvyšší čas, pretože slovenským batériám už dochádzalo strelivo! Delostrelci však boli tiež šokovaní vražedným spôsobom boja sovietskej pechoty, s ktorým sa dovtedy nestretli. Zakrátko dostal del. pluk 11 rozkaz stiahnuť sa z výšin za obec Ščastlivú, pretože sa už zmrákalo.¹¹⁶ Pluk sa stiahol na určené pozície bez väčších problémov. Iba najviac vpredu vysunutá batéria musela jedno delo zanechať po vymontovaní záveru hlavne na mieste pred dotierajúcimi červenoarmejcami. Ostatné batérie však spustili na sovietskych vojakov sústredenú paľbu, takže sa ho napokon podarilo odvieť.¹¹⁷ Slovenskí delostrelci tak zmarili najdôležitejšiu časť útočného plánu gen. Tkačenka. Útočiacim jednotkám sa nepodarilo v Lipovci obkľúčiť a zničiť hlavné sily Rýchlej brigády.

Vďaka statočnosti delostrelcov sa hlavným silám RB podarilo ustúpiť na obranné postavenia pred Ščastlivou, kde boli jednotky opäť skonsolidované. Ustupujúcej pechote tiež pomohol prápor ÚV, ktorý jej

115 *Ťaženie...*, s. 85.

116 VAŠKO, A.: c. d., s. 13, 24 – 25.

117 PYŠNÝ, E.: *Odvážnosť slovenských vojakov...*

poslal na pomoc zosilnenú čatu tankov (5 LT-35 a 1 LT-38) z 2. tankovej roty pod velením por.útv. Dominika Miartuša. Do Lipovca tiež vyrazili zvyšné 2 OA vz. 30 od JPO 1. Všetky obrnené vozidlá prenikli do Lipovca krátko po 18.00. Tu sa k nim pripojil LT-35 des. Kubinca, ktorý sa už po spotrebovaní streliva vracal do Šťastlivej. Krytý vo vežovom postavení totiž až dovtedy pomáhal pechote ničiť guľometné hniezda v mestečku. Z ostatných tankov si preto doplnil zásoby munície a vrátil sa spolu s nimi do boja.¹¹⁸ Vďaka zásahu týchto 7 tankov a 2 obrnených áut sa vodičom nákladných áut podarilo zachrániť aj väčšinu vojenského materiálu. Tu sa mimoriadne vyznamenali čtk. Pavol Kolibaš a des. Jozef Petřík, ktorí s nákladným autom *Tatra 27* v silnej nepriateľskej palbe odsunuli sovietskym vojakom doslova pred nosa 2 horské kanóny vz. 15 i s obsluhou, veliteľom skupiny a I. dôstojníkom batérie des.asp. Jánom Kovalíkom. Kanóny mali palebné postavenie na ceste medzi Lipovcom a výšinami obojstranne cesty, kde bol umiestnený del. pluk 11.¹¹⁹ Sovietska pechota sa aj k nim priblížila na necelých 500 m. Krátko po ich odsune prešla cestu a odrezala časť slovenských jednotiek v Lipovci. Horskej kanónovej batérii (HKB) velil por.pech. Anton Varinský, avšak batéria (4 kanóny vz. 15 ráže 75 mm) nemohla pre silnú sovietsku delostreleckú paľbu bojovať pohromade. Horské kanóny postupovali tesne za pechotou a preto boli pre sovietske delá a mýnomety vďačným terčom. Uvedené 2 kanóny pod velením des.asp. Kovalíka preto bojovali samostatne, pričom sa im presnými zásahmi podarilo vyradiť z boja jednej sovietskej batérii 2 delá. Len vďaka zásahu čtk. Kolibaša a des. Petríka nebola skupina des.asp. Kovalíka masou sovietskej pechoty zničená. Celá HKB tak mala v boji len 2 ranených!¹²⁰ Znovu sformované jednotky RB, ktorým sa podarilo ustúpiť, zaujali o 19.30 stanovenú obrannú líniu. Posilnil ju aj nemecký 97. prieskumný prápor (2 cyklistické roty), ktorý sa práve vrátil do úseku RB.¹²¹

V samotnom Lipovci však zostalo odrezaných, spolu s obrnenými vozidlami por. Miartuša, asi 250 slovenských vojakov a dôstojníkov. Nikto z nich ale nemal najmenšiu chuť vzdať sa do sovietskeho zajatia.

118 BAJTOŠ, I.: c. d., s. 66 – 67; KLUBERT, T.: c. d., s. 34; VAŠKO, A.: c. d., s. 18.

119 JANEČEK, E.: c. d., s. 72, 105.

120 Tamže, s. 73, 105, 123.

121 *Ťaženie...*, s. 85.

Najvyšším veliacim dôstojníkom, ktorý sa ocitol v obklúčení bol veliteľ PO stot.jazd. Pavol Duchnovský. Veliteľ MPO mjr. Dualský Lipovec opustil ešte skôr, pretože bol ranený troskami domu, ktoré sa naňho zosypali v dôsledku delostreleckej paľby. V obklúčení sa so svojimi jednotkami ocitli aj npor. Demčák, npor. Ďurana, por. Dananaj, por. Hirner a por. Vančo.¹²² Nemecký styčný dôstojník pre delostrelectvo mjr. von Lengerke požiadal plk. Pilfouska, „*aby bol na ich záchranu zostavený dobrovoľný úderný oddiel*“. Práve vtedy sa na štábe RB objavil gen. Fretter-Picovi, ktorý von Lengerkeho návrh odmietol ako iluzórny. Obklúčení vojaci zostali teda odkázaní sami na seba. Pilfousek potom o neúspechu RB telefonicky informoval gen. Küblera, ktorého však zaujímalo len to, či bude brigáda na druhý deň schopná pokračovať v boji. „*Pilfousek bez zaváhania povedal, že 'áno'*.“ Rozhovor náhodou vypočul npor.pech. Matej Skalický, ktorý to hneď hlásil vojenskému pridelencovi prezidenta republiky plk.aut. Benediktovi Dúbravicovi. Ten po ostrej výmene názorov zakázal plk. Pilfouskovi v mene prezidenta Tisa brigádu nasadiť do ďalšieho boja. Rozhodujúce však bolo to, ako sa vyjadrí priamy nadriadený plk. Pilfouska, gen. Kübler. Ten sa našťastie nechal novými argumentmi presvedčiť a rozhodol, že Lipovec dobyje nemecká 295. PD s podporou del. pluku 11.¹²³

Jednotky 44. HSD sa medzi tým sústredili na likvidáciu obklúčených slovenských jednotiek. Gen. Tkačenko sa už totiž po zdecimovaní hlavného úderného sledu nepokúsil zaútočiť na novú obrannú líniu pred Ščastlivou. Sovietske jednotky sa najprv sústredili na likvidáciu roztrúsených slovenských jednotiek na okrajoch Lipovca. Červenoarmejsci oblečení do ukoristených slovenských vojenských plášťov a so slovenskými prilbami na hlavách metodicky prečesávali okolie mestečka. Väčšina slovenských vojakov ustúpila k Ščastlivej alebo sa stiahla do Lipovca. Nie všetkým sa to však podarilo. Sovietskym vojakom sa podarilo obklúčiť guľometnú čatu por. Vojtecha Vanču, ktorá kryla ústup pechoty. Čata sa pod rúskom tmy dostala z Lipovca, kde ich obklúčili červenoarmejsci v slovenských prilbách. Jednotka však stratila za mestečkom súdržnosť. Por. Vančo sa s väčšinou

122 ALU SNK Martin, f. F. Čatloš, sig. 129 H5, Dodatok (Lipovec), s. 6; VHA Trnava, ŠZ, X-39, STRAKA, J.: *Spomienky na udalosti a osoby rokov 1938 – 1945*, s. 14; JANEČEK, E.: c. d., s. 30 – 36; Z galérie nositeľov železného kríža (Lipovec).

123 KLUBERT, T.: c. d., s. 34 .

čaty i so všetkými guľometmi prebil do Šťastlivej, avšak niekoľko vojakov jeho čaty zostalo odrezaných za sovietskymi líniami. Strelníci Jozef Strakota, František Suchar a Štefánik padli do zajatia. Viac šťastia mali velitelia guľometných rojov slob. Sedliak a slob. Poliak spolu so strelníkmi Pavlom Cibulom a Imrichom Šúňom. Keď sa im čata s guľometmi stratila, skryli sa do zemiakového poľa. Červenoarmejci ich tam nenašli a tak vo svojom úkryte vyčkali až do rána.¹²⁴ Podobne ukrytí za sovietskymi líniami zostali až do rána veliteľ čaty čtk. Anton Martinovič a stk. Štefan Svitek z 2. pešej roty npor. Vargu, ktorí len zázrakom unikli zo sovietskej guľometnej paľby. V hustej tme totiž považovali červenoarmejcov za vlastných vojakov. Niektorí slovenskí vojaci sa zasa vyhlí zajatiu takým spôsobom, že niekoľko hodín vyrvalo predstierali smrť.¹²⁵

Oveľa horšie však dopadla pionierska rota. Smrť veliteľa 1. pionierskej čaty dezorganizovala celú jednotku. Vojaci bojovali na vlastnú päsť, alebo sa pridali k 2. pion. čate por. Hirnera. Ten sa s časťou svojej čaty i s niekoľkými vojakmi z iných čiat ukryl v priehlbine vyvýšeniny východne od Lipovca. Vojaci sa ukryli v d'atelinovom poli, kde ich objavila rojnica sovietskych vojakov prečesávajúca okolie mestečka. Na rozkaz por. Hirnera sa jeho vojaci bez odporu vzdali. Okrem Hirnera bolo zajatých 13 vojakov a poddôstojníkov (des. Ján Klesniak, des. Ján Patlevič a strelníci Jozef Mazár, Juraj Timko, Karol Gašparík, Pavel Fečko, Ondrej Liga, Michal Staško, Anton Mäsiarik, Brašeň, Brezina, Bučko a Július Medvecký).¹²⁶ 2. pionierska čata tak bola fakticky rozbitá. Ešte horšie dopadla 3. pionierska čata por. Františka Dananaja. Čata sa pomaly presúvala záhradami pozdĺž

124 JANEČEK, E.: c. d., s. 117 – 118; VAŠKO, A.: c. d., s. 29 – 30; Z galérie nositeľov železného kríža (Lipovec).

125 ORHIVAL, J.: c. d., s. 35 – 37.

126 HIRNER, A.: c. d., s. 24 – 26. Hirner vo svojich spomienkach uvádza, že prešiel aj s vojakmi na sovietsku stranu dobrovoľne. Je to však legenda, ktorú vymyslel dodatočne po skončení vojny. Nejaký čas strávil v zajateckom tábore spolu s nemeckými dôstojníkmi, kým nebol naverbovaný do služieb NKVD. Svoje zajatie potom prezentoval ako prvý „dobrovoľný prechod“ slovenských vojakov na stranu Červenej armády. Táto nepravdivá legenda sa uchytila aj v slovenských historických kruhoch. Je evidentné, že Hirner o okolnostiach svojho zajatia nenapísal pravdu. K prípadu A. Hirnera podrobnejšie LACKO, M.: Prípád poručíka Antona Hirnera a spol. (O jednom mýte slovenskej vojenskej historiografie). In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005.

západného okraja Lipovca zo severného na južný okraj mestečka. O 20.00 požiadal por. Dananaj o posilu, pretože jeho čata bola úplne osamotená. Dananajova čata bola navyše neúplná. Spolu s veliteľom mala len 27 mužov. Okolo 21.00 sa 3. čata zhromaždila pri studni neďaleko mestečka, aby sa vojaci osviežili a znovu zorganizovali. V okamihu však boli obkľúčení veľkým počtom červenoarmejcov, ktorých v hustej tme spočiatku pokladali za vyžiadajú posilu. Slovenskí vojaci svoj omyl spozorovali neskoro a tak sa po niekoľkých výstreloch v bezvýhodiskovej situácii spolu so svojim veliteľom vzdali. Celá 3. pionierska čata tak bola zajatá! Slovenskí vojaci boli hneď odzbrojení, zoradení do trojíc a pod eskortou štyroch červenoarmejcov vyzbrojených automatickými zbraňami eskortovaní smerom na Ilince. Sovietsky dôstojník sa snažil zistiť, kto zo zajatých je dôstojník. Por. Dananaj však nemal dôstojnícke označenie a nikto z vojakov ho neprezradil. Do zajatia teda putoval zo svojimi vojakmi. Z nich sú známi des Štefan Jevčák, slob. Karol Červenák, strelníci Ján Baranec, Július Herich, Rudolf Liška a Jozef Parila.¹²⁷ Zajatím celej 3. pionierskej čaty tak bola pionierska rota *Rýchlej brigády* úplne rozbitá.

Väčšina odrezaných slovenských vojakov obkľúčená priamo v Lipovci sa medzitým pod velením stot. Pavla Duchnovského zúfalo bránila sovietskym útokom. Hoci boli viackrát vyzvaní ku kapitulácii, odmietli sa vzdať a s podporou obrnených vozidiel sa väčšinou prebili z obkľúčenia. Stot. Duchnovský sa s časťou obkľúčených vojakov prebil do Ščastlivej po 21.00 hod. Svojich vojakov šťastne vyviedol z Lipovca aj veliteľ čaty OA npor. Ľudovít Demčák, ktorý svojim osobným autom nechal už skôr odsunúť do Ščastlivej dvoch ranených vojakov. Poslednej väčšej skupine, ktorá sa z Lipovca prebila, velil npor. Leopold Ďurana. Ten bol obkľúčený s jednou čatou svojej rotы KPÚV, ale zobral pod svoje velenie aj pešiakov, pionierov a jazdcov z iných dezorganizovaných jednotiek, čím ich fakticky zachránil od zabitia alebo zajatia.¹²⁸ Medzi poslednými Lipovec opustila aj zosilnená tanková čata por. Dominika Miartuša. O 22.00 tanky vyrazili v prúde z mestečka, boli však intenzívne ostreľované sovietskymi protitankovými kanónmi. Tým sa podarilo zasiahnuť LT-35 des.asp. Cyrila Kubinca a LT-38 des. Jozefa

127 OHRIVAL, J.: c. d., s. 12 – 13, 51 – 52; JANEČEK, E.: c. d., s. 26, 35, 54, 62, 91, 107.

128 Tamže, s. 31 – 34.

Gavaliera. Posádky obidva tanky hneď opustili a pešo cez močiare sa dostali do Ščastlivej. Osádka LT-38 des. Gavaliera mala pritom veľké šťastie, pretože krátko potom ako tank opustila, voz explodoval.¹²⁹ O 23.00 tak bol Lipovec opäť pevne v rukách 44. HSD gen. Tkačenka.

Prvý deň boja nedopadol pre RB šťastne. Lipovec nedobyla a utrpela ťažké straty. Zahynulo 65 slovenských vojakov (62 priamo v boji a 3 na následky ťažkých zranení v Ščastlivej),¹³⁰ do zajatia padlo 50 slovenských vojakov (z toho 2 dôstojníci), boli zničené 3 tanky, 1 obrnené auto a viacero nákladných vozidiel. Ďalšie 3 tanky a 1 OA zostali opustené v Lipovci a pri Kamionke. Zákerný a zúrivý spôsob akým bojovali červenoarmejski, spôsobil mnohým slovenským vojakom ťažký psychický šok. Napriek tomu bojovali slovenskí vojaci statočne a spôsobili nepriateľovi také ťažké straty, že 44. HSD sa ani nepokúsila zaútočiť na Ščastlivú. Nevyšiel ani plán gen. Tkačenka obklúčiť a zničiť hlavné sily RB. Červenoarmejski dokonca nedokázali zlomiť odpor ani tých slovenských vojakov, ktorí zostali odrezaní v Lipovci. Tí kládli sovietskym vojakom tvrdý odpor, až kým sa väčšina z nich neprebojovala k vlastným jednotkám. Nikomu ani nenapadlo dobrovoľne sa vzdať. So svojim osudom sa však nemienili zmieriť ani tí vojaci, ktorí padli do sovietskeho zajatia.

Krátko po tom, ako sa zajatá čata por. Dananaja pohla so svojimi strážcami smerom na Ilince, priblížil sa k por. Dananajovi des. Jevčák. Oznámil veliteľovi, že červenoarmejski ho zabudli prehľadať, takže mu vo vrecku ostali dva ručné granáty. Spolu so slob. Červenákom hneď pripravili plán ako čatu oslobodiť zo zajatia. Des. Jevčák dal jeden granát slob. Červenákovi a dohodli sa, že v príhodnej chvíli des. Jevčák hodí granát na predných a slob. Červenák na zadných strážnych. Vhodný okamih nadišiel, keď zajatá čata začala stúpať na menší briezok. V krátkej chvíli zazneli dva výbuchy. Prední strážni boli na mieste mŕtvi, zo zadných bol jeden ťažko ranený a druhý v šoku rýchlo odzbrojený. Prekvapení boli aj slovenskí pionieri, ktorí sa hneď po prvom výbuchu vrhli na zem. Por. Dananaj čatu rýchlo sformoval a pohl sa s ňou pomaly späť.¹³¹ Čata sa síce oslobodila od svojich strážnych, nič však nebolo vyhrané. Boli hlboko v sovietskom území a mali len 2

129 VAŠKO, A.: c. d., s. 19 – 20; KLUBERT, T.: c. d., s. 34.

130 Padli za vlasť, s. 55 – 80.

131 OHRIVAL, J.: C. d., s. 14 – 15.

poloautomatické pušky, ktoré zobrali strážnym. Našťastie ešte pred Lipovcom narazili na ten istý sovietsky voz plný zbraní, ktorý už raz ukoristili. Všetci sa ozbrojili a postupovali opatrne ľavou priekopou pozdĺž cesty ďalej na západ. Pri jednom veľkom žitnom poli však narazili na sovietsku strážnu pozíciu. Červenoarmejci spustili paľbu z guľometov a vystreľovali osvetľovacie rakety. Slovenskí vojaci sa snažili prebehnúť cez cestu a skryť sa v poli. Väčšine sa to podarilo, iba traja boli guľometnou paľbou zabití. Ostatní pokračovali ďalej, až sa im nad ránom podarilo dostať do nemeckých línii. Z 27 zajatých pionierov 3. čaty sa k RB vrátilo 21 mužov, 3 padli a 3 zostali nezvestní.¹³²

Menej šťastia však mali ostatní slovenskí zajatci. Tí boli dôkladne vypočúvaní sovietskymi dôstojníkmi a postupne sústredovaní v Starom Dašove (asi 80 km na východ od Lipovca). Tu strávili nasledujúce dva dni, opäť vypočúvaní dôstojníkmi armády i NKVD. Mimoriadnu pozornosť venovali sovietski vyšetrovatelia najmä por. Hirnerovi, ktorému na rozdiel od vojakov hneď zviazali ruky. Za slovenskými vojakmi chodili aj vojenská komisári, ktorí im vykresľovali život v ZSSR ako „raj“. Jednou z nich bola aj Češka, oblečená vo vojenskej uniforme a riadne vyzbrojená, ktorá tiež rozprávala o „komunistickom raji“ a snažila sa slovenských vojakov presvedčiť o budúcom víťazstve komunizmu v celom svete. V čase keď ČA armáda chaoticky ustupovala však táto propaganda vyznievala komicky. Na slovenských vojakom mala nulový účinok. Tí na všetko prikyvovali, aby si nezhoršili situáciu. Niektorí pionieri (Daubner, Hlubík a Mitrus) sa dokonca dohovorili na rovnakých výpovediach. Slovenskí vojaci sa pohybovali „*medzi svojimi väzňami s prevahou a istotou*“. Pozornosť červenoarmejcov priťahovali aj slovenské rovnosaty. „*Bolo na prvý pohľad vidieť, že slovenskí jednoduchí vojaci sú lepšie oblečení, ako sovietski dôstojníci...*“ Na otázku prečo bojujú proti bratom Rusom, stk. Hlubík smelo odpovedal, že Slováci proti Rusom nič nemajú, ale bojujú „*proti bolševizmu, ktorý nivočí aj veľký ruský národ.*“ Niektorí slovenskí zajatci však nemali chuť skončiť v sovietskych pracovných táboroch (ako im to prezradil jeden sovietsky komisár) a stále rozmýšľali nad tým,

132 Tamže, s. 16 – 18.

ako zo sovietskeho zajatia uniknúť.¹³³ V tom čase už bol Lipovec obsadený slovenskými a nemeckými jednotkami.

Podvečer 22. júla sa nemeckej 24. PD podarilo prelomiť sovietsku obranu pri Vachnovke a prinútiť sovietske jednotky k ústupu. Ráno o 4.00 hod. 23. júna začalo slovenské delostrelectvo trištvrtnehodinovú delostreleckú prípravu. Po nej vyrazili k Lipovcu od Ščastlivej slovenské tanky a pechota, a z Vachnovky predvoj nemeckej 295. PD. Pechota RB však bola na okraji mestečka zastavená. Do mestečka prenikla len jedna čata tankov. Neskôr sa však musela stiahnuť za pechotou, ktorá opäť ustúpila do pôvodných postavení a zostala v nich až do obeda. Rovnako dopadli aj jednotky 295. PD, ktoré boli zastavené na severných okrajoch Lipovca. Gen. Tkačenko si ale uvedomil, že jeho divízia po včerašom vyčerpávajúcom boji nevydrží koncentrovaný útok z dvoch strán. Nariadil preto svojim jednotkám, aby sa nenápadne stiahli z Lipovca k Ilincom.¹³⁴ Velenie RB a 295. PD tento zámer neodhalilo. Rozhodli sa s ďalším útokom počkať kým nebudú sústredené všetky sily. O 12.00 spustilo nemecké a slovenské delostrelectvo silnú paľbu na Lipovec i Kamionku. Zároveň vyrazila do útoku nemecká pechota na severnom okraji Lipovca. Lipovec i Kamionku zachvátili plamene, avšak sovietske krycie oddiely nekládli veľký odpor a z Lipovca rýchlo ušli. O 16.00 už bolo mestečko úplne ovládnuté.¹³⁵ Južne od RB postupovali ku Kamionke a Lipovcu aj jednotky maďarského rýchleho zboru. Medzi slovenskými a maďarskými jednotkami však došlo k vyše polhodinovej prestrelke. Keď tento konflikt Nemci neskôr vyšetrovali, slovenskí vojaci sa obhajovali tvrdením, že maďarské jednotky si splietli so sovietskymi. Všetci však v skutočnosti vedeli kto je na pravom krídle RB, pretože velitelia im to jasne povedali. „*Ozvala sa nenávisť z nedávnych rokov a tá rozkazovala hlavniám.*“ Maďarské jednotky „si to odniesli“ a tak boli vystriedané nemeckou 97. PD.¹³⁶

K útočiacim nemeckým jednotkám sa pridali aj slovenskí vojaci, ktorí sa celú noc skrývali v okolí Lipovca. Čtk. Martinovič a stk. Svitek sa nad ráno pohli od Lipovca po ceste do Ščastlivej. Dostali sa na dohľad

133 Tamže, s. 27 – 29, 41 – 43; VHA Trnava, f. 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Zápisnica spísaná so strel. Jozefom Beňom, SV. 12. august 1941; HIRNER, A.: c. d., s. 26 – 27.

134 BELKO, J.: c. d., s. 21 – 23; KLUBERT, T.: c. d., s. 37.

135 VAŠKO, A.: c. d., s. 26.

136 BELKO, J.: c. d., s. 23.

k rozbitým slovenským vozidlám, okolo ktorých sa pohybovalo asi 30 červenoarmejcov. Tí obidvoch slovenských vojakov zbadali a vyzvali ich aby sa vzdali. Martinovič a Svitek sa hneď rozbehli späť k Lipovcu. Napriek hustej sovietskej palbe obidvaja zostali nezranení a ukryli sa v najbližšom dome na okraji mestečka. Tu sa ale dlho nezdržali. Prebehli na severný okraj Lipovca, kde sa ukryli v obilí. To už bolo okolo obeda, keď sa začal útok nemeckej 295. PD. Asi o pol hodinu sa pri ich skrýšii objavili prví nemeckí vojaci. Čtk. Martinovič i stk. Svitek sa k nim pridali a po krátkom občerstvení s nimi útočili až kým nebol obsadený celý úsek zverený nemeckej jednotke. Potom sa vrátili k vlastnému útvaru.¹³⁷ Podobné šťastie mali aj slob. Poliak, slob. Sedliak a strelníci Cibula a Šúň. Mali k dispozícii len 3 pištole a 1 pušku, takže boli mimoriadne zraniteľní. Ráno sa k ich úkrytu priblížili tri skupiny červenoarmejcov s jedným mínometom a 2 ťažkými guľometmi. Mínomet postavili len asi 15 krokov od ich úkrytu a ťažké guľomety neďaleko neho. Štyria slovenskí vojaci sa tak ocitli v pasci. Sovietske zbrane páľili priamo ponad ich hlavy. Onedlho sa však ozvala palba z druhej strany a červenoarmejci začali so svojimi zbraňami urýchlene opúšťať nepríjemné palebné postavenie. Na ustupujúcich červenoarmejcov hneď spustili palbu aj ukrytí slovenskí vojaci. Zranili dvoch sovietskych vojakov, ktorí padli do zajatia. Vzápätí dorazilo aj nemecké družstvo s jedným guľometom (8 vojakov). Štyria Slováci sa k nim pridali a spolu postupovali do Lipovca. V strede mestečka ich prekvapila guľometná palba zo stromu. Jeden nemecký vojak bol zabitý a jeden zranený. Zranení boli aj slob. Poliak, slob. Sedliak a stk. Šúň. Vzápätí však bolo sovietske guľometné hniezdo na strome zlikvidované nemeckými guľometčikom. Všetci piati sovietski vojaci zahynuli.¹³⁸ Podobne sa 23. júla do konečného boja o Lipovec zapojili aj ďalší roztrúsení slovenskí vojaci.

Sovietske krycie oddiely mestečko rýchlo vyprázdňovali. Niekoľko menších jednotiek, ktoré sa nestihli včas stiahnuť, bolo zničených. Na uliciach Lipovca zostalo množstvo voľne položených mín a zničené sovietske vozidlá. Boli tu aj mŕtvi sovietski vojaci a na okraji mestečka

137 VHA Trnava, f. 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Protokol spísaný s čtk. Martinovič Antonom a so strel. Svitek Štefanom; JANEČEK, E.: c. d., s. 93, 120; OHRIVAL, J.: c. d., s. 37 – 38.

138 VAŠKO, A.: c. d., s. 30 – 33.

rozbité protitankové kanóny s mŕtvou obsluhou. Prestrašení civilisti vychádzali z pivníc. Väčšina ich však odišla s Červenou armádou. Hneď po dobytí mestečka 295. PD sa do neho začala presúvať aj RB. Slovenskí vojaci sa najviac zaujímali v akom stave zostali telá ich padlých spolubojovníkov a opustené obrnené vozidlá. Všetci padlí slovenskí vojaci boli okradnutí o doklady a identifikačné štítky, ktoré červenoarmejcami slúžili ako doklad o počte zabitých nepriateľov. Niektorí boli nájdení vyzlečení. Ich uniformy červenoarmejci využívali na klamanie nepriateľa.¹³⁹ Zničené boli všetky 3 opustené tanky LT-35. Opustený tank por. Chlebuša bol červenoarmejcami v noci zapálený a úplne zničený. Podobne dopadli aj opustené tanky pri Kamionke. Stroj. Des. Majerského bol úplne rozstrieľaný sovietskymi delami, prevrátený na boku a tiež vyhorený. V Lipovci sa okrem troch zničených tankov (LT-35 des.asp. Kubinca, LT-38 des. Gavaliera, a LT-40 por. Vanču) a jedného vyhoreného OA vz. 30 našlo aj druhé poškodené OA vz. 30, ktoré už malo na bokoch veže namaľované červené hviezdy! Sovietski vojaci ho zrejme chceli odviezť so sebou, ale nepodarilo sa im to.¹⁴⁰

Rýchla brigáda tu svoju bojovú cestu skončila. 24. júla vyrazila 295. PD smerom na Granov. Z jednotiek RB ju podporovala len MPS, ktorá postúpila ako prieskumný prápor divízie až po Kalnik. Nemci však z jej výkonov neboli nadšení. Zistili, že slovenskí vojaci sú od bitky pri Lipovci „*citliví na delostreleckú a hlavne mínometnú paľbu*“. V jej dôsledku sa „*v panike rozprchávajú a opúšťajú bojové pozície*.“¹⁴¹ v ďalších dňoch preto 295. PD využívala len podporu del. pluku 11, zatiaľ čo zvyšok RB zostal až do konca júla sústredený v Ilinciach. Del. pluk 11 podporoval 26. júla útok nemeckých jednotiek na Kalnik. Jedna batéria pluku umiestnená v hlbokkej mulde sa dokonca stala terčom náletu sovietskej stíhačky. Jej ľahké bomby a palubné zbrane cieľ našťastie nezasiahli. Batéria úspešne podporila svojou paľbou útok nemeckého pionierskeho práporu. Nemeckí pionieri boli maximálne spokojní a nešetřili chválou na adresu slovenských delostrelcov. Aj nemecký veliaci generál bol s výkonom slovenských delostrelcov mimoriadne spokojný

139 Tamže, s. 26, 33; VHA Trnava, f. ZD, III/21, p. pl. 102, Dôverný rozkaz č. 1, SV, 30. júl 1941; BELKO, J.: c. d., s. 23.

140 BAJTOŠ, I.: c. d., s. 65 – 67; VAŠKO, A.: c. d., s. 20, 53.

141 *Ťaženie...* c. d., s. 87; BAJTOŠ, I.: c. d., s. 71.

a niekoľkých navrhol vyznamenať železným krížom.¹⁴² Pri ďalšom postupe k Umani bol však 30. júla počas presunu za frontom prepadnutý III/11 del. oddiel aj s veliteľom stot. Frtúsom. Jedna batéria oddielu bola obklúčená celou sovietskou streleckou rotou a v boji prišla o celú výzbroj a vybavenie. Keď na miesto prepadu dorazil peší prápor bolo už po boji. Bolo zabitých 8 a zranených tiež 8 slovenských vojakov. Zničené boli minimálne 2 nákladné autá Praga RV a 7 ľahkých húfnic vz. 30.¹⁴³ V ten deň sa bojová cesta del. pluku 11 v Granove paradoxne skončila. Na rozdiel od MPS boli Nemci s jeho výkonmi mimoriadne spokojní. *Rýchla brigáda* však už v tom čase ako samostatná jednotka neexistovala. Gen. Čatloš ju 25. júla 1941 operačným rozkazom č. 7 začlenil do novovytváranej *Rýchlej divízie*.¹⁴⁴ Tak skončila krátka existencia najlepšie vyzbrojenej jednotky slovenskej armády na východnom fronte.

Bitka pri ukrajinskom mestečku Lipovec bola jej prvou a zároveň poslednou bojovou akciou na sovietsko-nemeckom fronte. Slovenskí vojaci tu zažili skutočný krst ohňom. Tvrdosť a zákernosť s akou bojovali sovietski vojaci bola pre mnohých šokom. Napriek tomu v boji so ťou obstáli, hoci nemali bojové skúsenosti a aj ich bojová príprava bola nedostatočná. Rovnako statočne sa držali aj mladí dôstojníci bojujúci so svojimi jednotkami. Veliteľ RB plk. Pilfousek však v Ilinciach na začiatku augusta 1941 v rozhovore s novovymenovaným veliteľom *Rýchlej divízie* plk.del. Jozefom Turancom tvrdil úplný opak. Podľa neho bolo mužstvo i dôstojníci vo „*všeobecnosti zbabelí*“. Vojaci utekajú pred sovietskou delostreleckou paľbou „v rojniciach naspäť“ a dôstojníci „*sú za útoku vzadu, za ústupu vpredu*“. Zdôrazňoval, že veľa vojakov a dôstojníkov je pohlavne chorých a „*vyskytujú sa aj prípady sebazranenia*“.¹⁴⁵ Plk. Turanec s týmito invektívami zjavne

142 Z galérie nositeľov železného kríža (Boj u Kalníka).

143 ALU SNK Martin, f. F. Čatloš, sig. 129 H5, Dodatok..., s. 8; VHA Trnava, f. RD, k. 7, 30/1/7, Denník gen. Turanca, 17. 9. – 27. 11. 1941, s. 8; BELKO, J.: C. d., s. 24; *Ťaženie...*, Príloha č. 15; VHA Trnava, ŠZ, Východný front, fotografia XF-179. Pri prepade zahynuli: slob. Ján Kovanič, slob. Ján Kubica, stk. Michal Čizmár, stk. Ján Kubačák, stk. Ján Machovič, stk. Tomáš Pražienka, stk. Lukáš Šimurka, a stk. Jozef Tomaškovič. Padli za vlasť, s. 58, 67, 69, 72, 77 – 78.

144 *Slovenská rýchla divízia v bohoch proti Sovietom od 10. augusta do 21. novembra 1941*. Bratislava 1942. s. 11 – 12.

145 AM SNP Banská Bystrica, Pozostalosť J. Šolca, k. 11, príř. č. S 124/86, VHA Trnava, f. RD, plk. Jozef Turanec: Vojnový denník (20. 6. – 19. 9. 1941), s. 67.

nesúhlasil, a Pilfouskove tvrdenia vo svojom denníku lakonicky skomentoval: „Z jeho príkladov bolo cítiť, že považuje slovenských vojakov za menejcenných. Jedine čo chváli, boli mladí dôstojníci akademici asi preto, že padli“.¹⁴⁶ V skutočnosti malo na neúspechu *Rýchlej brigády* 22. júla veľký diel zodpovednosti veliteľstvo RB a plk. Pilfousek osobne. Brigádu poslal do boja bez dôkladného prieskumu a znalosti nepriateľskej obrany. Prakticky až do 15.00 nevedel, proti komu jeho brigáda bojuje! O sile 44. HSD mal i potom len neurčité predstavy! Neprekvapuje preto, že bol medzi vojakmi neoblúbený (údajne hovoril výlučne po česky), a že upadol do nemilosti aj u ministra Čatloša.¹⁴⁷ Statočnosť slovenských vojakov ocenilo aj nemecké velenie, ktoré pre nich veleniu RB odovzdalo 50 Železných krížov II. triedy. Mjr. Nosko a stot. Straka presvedčili plk. Pilfouska, „aby ich udelil len bojovníkom a dôstojníkom štábu aby vynechal“. Podľa niektorých údajov obdržalo železný kríž II. tr. 25 slovenských vojakov a dôstojníkov. Plk. Pilfousek dostal železný kríž I. triedy.¹⁴⁸ Gen. Čatloš navyše udelil 95 príslušníkom brigády vyznamenanie „Za hrdinstvo“ 2. a 3. stupňa.¹⁴⁹ Treba dodať, že zaslúžene.

146 Tamže.

147 Zaujímavá udalosť, ktorá sa stala 26. augusta 1941 jednotke *Rýchlej divízie*, svedčí o nepopularite plk. Pilfouska aj medzi nemeckými dôstojníkmi. Veliteľ II/20 mot. práporu mjr. Šmigovský hlásil v ten deň plk. Turancovi, že por.jazd. Ondrejkovič sa stal svedkom pozoruhodného vyhlásenia nemeckého plukovníka, keď žiadal v nemeckej výdajni benzínu palivo pre svoje vozidlá. Nemecký plukovník sa ho opýtal, kto je veliteľom jeho jednotky. Keď odpovedal, že plk. Turanec, nemecký plukovník vyhlásil: „Dobre, tak dajte benzín, avšak keby bol veliteľom plk. Pilfousek, tak nedám ani kvapky benzínu.“ Samotný plk. Turanec sa nad tým pozastavil. Tamže, s. 95 – 96.

148 VHA Trnava, ŠZ, X-39, STRAKA, J.: *Spomienky na udalosti*, s. 13; KLUBERT, T.: c. d., s. 41.

149 JANEČEK, E.: c. d. Slovenské vyznamenania dostali aj vyšší dôstojníci nemeckej 17. armády. Veliteľ armády gen.pech. Heinrich Stülpnagel dostal slovenský vojenný víťazný kríž I. triedy, veliteľ XXXIX. zboru genpor. Ludwig Kübler slovenský vojenný víťazný kríž II. triedy, náčelník štábu 17. armády plk. Vincent Müller, prednosta I.a. oddelenia štábu 17. armády pplk. Friedrich Wenzel, náčelník štábu XXXIX. zboru pplk. Ferdinand Jodl a obranný dôstojník nem. voj. misie mjr. Karl Kroh slovenský vojenný víťazný kríž III. triedy, ubytovateľ 17. armády pplk. Ernst Goth a prednosta I.c. oddelenia štábu 17. armády mjr. Siegfried Hoefs vyznamenanie za hrdinstvo 2. stupňa, prednosta II.a. oddelenia štábu 17. armády pplk. Georg Höcherl a obranný dôstojník nem. voj. misie por. Emmerich Ofczark vyznamenanie za hrdinstvo 3. stupňa, dôstojníci poľného veliteľstva mjr. Hans Potel

Brigáda v tomto boji utrpela ťažké straty. Tie sa však podarilo vyčíslit' až po mesiaci. Niekoľkí vojaci totiž podľahli následkom zranení po dvoch týždňoch v nemeckej poľnej nemocnici vo Vinnici a niekoľkým sa ešte podarilo ujsť zo sovietskeho zajatia. Za dramatických okolností sa v noci z 23. na 24. júla podarilo uniknúť zo zajatia des. Daubnerovi, stk. Hlubíkovi a stk. Mitrusovi. Asi o 22.00 ich zo zhromaždiska slovenských zajatcov v Starom Dašove odviekli dvaja sovietski vojaci. Slovenskí vojaci boli presvedčení, že ich niekde v poli zastrelia. Stk. Hlubík preto navrhol, aby sa pokúsili o útek. Príležitosť sa naskytla, keď si jeden zo strážcov odbehol do kríkov na malú potrebu a druhý držal obidve pušky. Pred ním stál stk. Hlubík, ktorý sa bleskovo otočil a jediným úderom päste sovietskeho strážcu omráčil. Des. Daubner hneď chytil jednu pušku a zastrelil práve sa vracajúceho prvého strážneho. Medzi tým sa z bezvedomia prebral aj druhý strážny a pokúsil sa brániť. Des. Daubner zastrelil aj toho. Potom sa pomedzi ustupujúce sovietske kolóny sovietskej 12. armády a 2. mz vybrali späť k vlastným líniam. Cestou sa im podarilo zajať dokonca jedného oddychujúceho červenoarmeja a s pomocou nemeckej pešej čaty aj dvoch Kozákov. Zajatcov a 2 ukoristené kone odovzdali Nemcom. Všetci traja Slováci potom boli predvedení pred nemeckého generála, ktorý na základe ich informácií nariadil svojim jednotkám ďalší postup, hoci na ten deň už nebol plánovaný.¹⁵⁰ Ostatní slovenskí zajatci boli tesne pred polnocou naložení na staré nákladné auto a odtransportovaní zo Starého Dašova ďalej na východ. Na korbe sedelo 10 slovenských zajatcov a na stupačke

a kpt. Paul Wenzel spolu s vedúcim propagandy Ernstom Buschom vyznamenanie „Za zásluhy.“ Vyznamenanie „Za zásluhy“ získali aj piati vojenský lekári a štyria ošetrovatelia nemeckej poľnej nemocnice 3/561. VHA Trnava, f. 55, 55-57-4, Vel. armády, Číslo: 1512.Dôv.1.oddel.1941, Armádny rozkaz č. 5, SV. 1. augusta 1941.

- 150 VHA Trnava, f. 55, 55-36-1, Topas, K čís. 81/1941, Protokol spísaný s voj. Hlubíkom Fabianom, Protokol spísaný s des. Daubnerom Rudolfom, Veliteľstvo Adolf, Protokol spísaný so strel. Mitrusom Jánom; OHRIVAL, J.: c. d., s. 44-47; PYŠNÝ, E.: „Utekli sme zo zajatia... Des. Rudolf Daubner bol už ako demobilizovaný civilista vypátraný a zavraždený na Slovensku v septembri 1944 sovietskymi partizánmi pod velením majora J. E. Černogorova. Partizáni svoj zločin zdôvodnili tým, že Daubner bol nemeckej národnosti a v lete 1941 zabil pri úteku zo zajatia troch červenoarmejcov (to bolo vďaka publikáciám *Návrat stratených a Vyznamenaní* všeobecne známe). Daubner si však v lete 1941 konal iba svoju vojenskú povinnosť. ČERNOGOROV, J. E.: *Sovietski rozvedčici na Slovensku. Čas*, 2, 27. 9. 1945, s. 1.

pri kabíne šoféra stál jediný strážny vyzbrojený samopalom. Auto však na zlej ceste dostalo šmyk a prevrátilo sa do priekopy. Strážneho privalilo a slovenských zajatcov vyhodilo do poľa. Tí sa hneď rozpáchli na všetky strany. Strelníkom Beňovi, Strakotovi a Sucharovi sa útek podaril. Nad ránom dorazili k Ilinciam, kde si ich nemeckí vojaci pomýlili s červenoarmejcami a opäť ich zajali. Omyl sa však rýchlo vysvetlil a ešte v ten deň sa všetci traja vrátili k vlastným jednotkám.¹⁵¹ S týmito vojakmi bol vezený aj por. Hirner, ktorý bol prvým zajatým slovenským dôstojníkom. Ten však ujsť nemohol, pretože mal ruky zviazané drôtom.¹⁵² Zo skupiny por. Hirnera zahynul za neznámych okolností (zrejme pri pokuse o útek) aj stk. Medvecký. Z 50 zajatých slovenských vojakov sa tak vrátilo k vlastným jednotkám 27 mužov (z toho 1 dôstojník), 4 zahynuli pri pokuse o útek, a 19 zostali pravdepodobne zajatí (z toho 1 dôstojník).

Celkové straty *Rýchlej brigády* boli oficiálne vyčíslené na 75 mŕtvych (z toho 7 dôstojníkov), 167 ranených (z toho 9 dôstojníkov), 2 zajatí (1 dôstojník) a 17 nezvestných.¹⁵³ Materiálne straty zahŕňali 6 zničených tankov (4 LT-35, a po jednom LT-38 a LT-40), jeden obrnený automobil OA vz. 30, 11 KPÚV vz. 37 a 2 ťažké guľomety. Zničených bolo aj niekoľko desiatok nákladných áut. Poškodených bolo 7 tankov (5 LT-35 a po jednom LT-38 a LT-40) a 2 OA vz. 30.¹⁵⁴ Del. pluk 11 pri Lipovci

151 VHA Trnava, f. 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Protokol spísaný so strel. Strakota Jozefom; JANEČEK, E.: c. d., s. 118; OHRIVAL, J.: c. d., s. 30 – 32.

152 ALU SNK Martin, f. F. Čatloš, sig. 129 H5, Dodatok, s. 6. Túto informáciu získal gen. Čatloš keď vyznamenával spomenutých vojakov. Hirner neskôr tvrdil, že „prešiel“ na sovietsku stranu dobrovoľne. Avšak aj podľa des. Daubnera o prebehnutí „nemohlo byť ani reči“. Bola to len verzia, ktorú si por. Hirner vymyslel pre sovietskych vyšetrovateľov. Tí boli totiž spočiatku voči nemu ako „fašistickému“ dôstojníkovi dosť tvrdí. ALU SNK Martin, f. F. Čatloš, 129 H5, ČATLOŠ, F.: „*Ján Nálepka*“ od V. Šalgoviča (II. časť mojich poznámok), s. 4; HIRNER, A.: C. d., s. 26 – 27.

153 *Ťaženie...*, Príloha č. 15. Priamo v Lipovci zahynulo 62 mužov (z toho 5 dôstojníkov), na následky zranení zomreli v Ščaslivej 3 (1 dôstojník), a vo Vinnici 10 vojaci (z toho 1 dôstojník). V Lipovci padli: por.jazd. František Dubecký, por.útv. Pavol Chlebuš, por.pech. Ján Moravčík, por.pech. Mikuláš Mikolaj a por.pion. Rudolf Reždovič. V Ščaslivej umrel por.jazd. Karol Janoštiak a vo Vinnici npor.útv. Štefan Vančo (Padli za vlasť, s. 55 – 82). Vojaci považovaní za nezvestných boli v skutočnosti zajatí, takže celkový počet zajatých bol 19.

154 BAJTOŠ, I.: c. d., s. 68; KLUBERT, T.: c. d., s. 41; MASLOV, A: A.: c.d., s. 29 – 30. 22. júla počas protiútku červenoarmejci podľa vojnového denníka 44. HSD

straty nemal, pri Granove však prišiel o 8 mŕtvych, 8 ranených a 7 zničených diel.¹⁵⁵ Tieto straty boli výsledkom nezodpovedného podcenenia protivníka, o ktorom velenie RB prakticky nič nevedelo v priebehu celého boja! Brigáda bola vyslaná do boja bez prieskumu a bez leteckej podpory. V Lipovci navyše bojovala osamotene. Nemecká 24. PD nedokázala na severe prekročiť potok Oľšanka pri Vachnovke, a na juhu zasa 97. PD zvädzala ťažké boje v priestore Vojtkovce. RB mala nedostatok pechoty, čo nedokázali vyrovnať ani tanky práporu ÚV. Nasadenie obrnených vozidiel v husto zastavanom Lipovci sa neosvedčilo. Potvrdila sa tu nemecká skúsenosť z Varšavy v septembri 1939, že úderná sila pancierových jednotiek v zastavaných priestoroch je bez účinnej podpory pechoty minimálna. Slovenskému delostrelectvu sa navyše nepodarilo umlčať sovietske delostrelecké a mίνometné batérie.¹⁵⁶ Napriek tomu sa delostrelectvo a útočná vozba preukázali ako najbojaschopnejšie časti slovenskej armády, čo v prípade delostrelectva potvrdili aj sovietski zajatci.

Straty sovietskej 44. HSD boli odhadnuté na vyše 700 mŕtvych a takmer 1 000 ranených.¹⁵⁷ Na týchto ťažkých stratách mala svoj podiel prevaha RB v ťažkých zbraniach (najmä v tankoch), ako aj bezohľadné nasadzovanie živej sily gen. Tkačenkom (obetovanie časti pechoty v predsunutých postaveniach, nezmyselný masový útok proti postaveniam del. pluku 11). Do slovenského zajatia padlo najmenej 110 sovietskych vojakov (z toho minimálne 1 dôstojník), ktorí boli odovzdaní nemeckým orgánom. Slovenskí vojaci sa k nim, až na niekoľko výnimiek, chovali väčšinou slušne. Vyskytli sa však aj dva

ukoristili 2 protitankové kanóny ráže 37 mm a 116 nábojov. Na druhý deň ohlásili zničenie 9 diel, 3 tankov a 2 ťažkých guľometov, ako aj získanie „niekoľko zajatcov.“ Tamže.

155 AM SNP Banská Bystrica, Pozostalosť J. Šolca, k. 11, príř. č. S 124/86, Vel. 1. divízie, Číslo: 216/Taj. – 3.oddel.-1941, Tajné. SV 5. august 1941.

156 *Ťaženie...*, s. 86; BAJTOŠ, I.: c. d., s. 68.

157 HORVÁTH, F.: *Denník z východného frontu (Z prvej etapy bojov)*. Bratislava 1942, s. 30; PYŠNÝ, E.: *Oceľ a myšlienka*. Žilina 1941, s. 227. Hoci sa tento odhad môže na prvý pohľad zdať nereálny, nie je nepravdepodobný. Spôsob, akým bojovala Červená armáda je totiž známy svojou bezohľadnosťou voči životom vlastných vojakov. Neprekvapuje preto, že na jedného zabitého nemeckého vojaka pripadalo ešte aj v roku 1944 v priemere až 8 zabitých červenoarmejcov! Tento nepomer bol na začiatku vojny ešte väčší. DUPUY, T. N.: *A Genius For War (The German Army and General Staff)*. New York 1977, s. 254.

prípady vraždenia sovietskych zajatcov. Prvý sa odohral krátko po skončení bitky o Lipovec. Veliteľ 5. roty KPÚV npor.útv. Leopold Ďurana zastrelil na svahu pred Lipovcom pod vplyvom šoku z boja 10 sovietskych vojnových zajatcov odvádzaných do tyla. „*Dvojčlennej eskorte slovenských vojakov potom rozkázal, aby nahádzali mŕtvych zajatcov do poľa*“.¹⁵⁸ Druhý prípad sa odohral o niečo neskôr pri Granove. Slovenskí vojaci tu so súhlasom veliteľa I/11 del. oddielu mjr.del. Jozefa Vogla zastrelili v pásme bojových operácií 5 sovietskych zajatcov. Mjr. Vogel „*po streľbe popravčej jednotky dal obetiam ranu z milosti, lebo dvaja prejavovali známky života*“.¹⁵⁹ Šlo zrejme o odplatu za spomenutý prepád jedného oddielu pluku rotou sovietskej pechoty. Materiálne straty 44. HSD nie sú známe. Boli však zničené minimálne 2 horské kanóny, niekoľko protitankových kanónov, motorových vozidiel a minimálne jeden obrnený delostrelecký ťahač T-20 *Komsomolec*. Divízia utrpela ťažké straty, pričom sa gen. Tkačenkovi nepodarilo realizovať plánovaný protiútok a nepodarilo sa mu ani zničiť RB.

Protiútoky podniknuté 22. júla 1941 v iných úsekoch 6. a 12. armády tiež nedosiahli stanovené ciele. Jednotky sovietskej 6. armády spôsobili vážnejšie straty len nemeckej 16. motorizovanej divízii. 72. HSD 12. armády zasa získala množstvo koristi a zajatcov v boji s 97. LPD pri Vojtovciach. 23. júla boli obidve armády zjednotené pod spoločným velením gen. Ponedelina a 25. júla prešli do operačnej zostavy *Južného frontu*. Obidve armády potom pod silným nemeckým tlakom ustupovali k Umani, kde boli obkľúčené nemeckou 1. pancierovou skupinou a nemecko-rumunskou 11. armádou. Sovietske vojská zaujali kruhovú obranu a snažili sa nepriateľovi spôsobiť čo najväčšie straty.¹⁶⁰ Niekoľkokrát sa neúspešne pokúsili o prielom z obkľúčenia, 8. augusta však boli všetky obkľúčené sily (6., 12., časť 18. armády a 2. mz) zničené. ČA stratila v tejto bitke 103 000 zajatých, 858 diel a 242 protitankových kanónov. 2. mechanizovaný zbor prišiel o 317

158 Po vojne bol zato odsúdený na 30 rokov. PEJS, O.: Problematika válečných zajatců ve světle slovenského přístupu za ozbrojených konfliktů s Polskem a SSSR. In: *Slovensko a druhá světová vojna*. (Zost. F. Cséfalvay-M. Púčík). Bratislava 2000, s. 241.

159 Jozef Vogl bol v júli 1955 zatknutý a 30. 12. 1955 sa s ním začalo súdne pojednávanie. JABLONICKÝ, J.: *Glosy o historiografii SNP (Zneužívanie a falšovanie dejín SNP)*. Bratislava 1994, s. 38.

160 ARUŠAŇAN, B.: c. d., s. 64 – 65.

z pôvodného počtu 358 tankov, vďaka čomu bol prakticky úplne zničený. Pred uzavretím obkľúčenia sa podarilo evakuovať iba 3 620 ranených červenoarmejcov.¹⁶¹ Veliteľ 6. armády genpor. I. N. Muzyčenko bol zajatý. Veliteľ 12. armády genmjr. P. G. Ponedelin padol 7. augusta s celým svojim štábom do pasce, v boji utrpel ťažké zranenie a v bezvedomí bol zajatý. Úderom do hlavy bol v boji z blízka omráčený a zajatý aj veliteľ 13. streleckého zboru genmjr. N. K. Kirillov. 44. HSD bola v priebehu bitky zatlačená do priestoru obce Podvyskoje neďaleko Kirovogradu a Umáne (asi 120 km na východ od Vinnice), kde bola tiež zničená. Gen. Tkačenko bol ranený do hlavy a do ramena. Pri pokuse o útek z obkľúčenia bol tiež zajatý.¹⁶²

Bitka pri Lipovci bola len bezvýznamnou epizódou veľkej obkľučovacej bitky pri Umáni. Pre malú slovenskú armádu však bola tragickou skúsenosťou. Gen. Čatloš považoval výsledok bitky za neúspech, z ktorého osobne vinil plk. Pilfouska. Neúspech RB však nezavinil len jej veliteľ. Ten iba plnil rozkaz svojho nadriadeného gen. Küblera. Neskôr bola bitka pri Lipovci prezentovaná ako víťazstvo a začiatok novej slovenskej vojenskej tradície. Víťazstvo pri Lipovci si pripisovala aj sovietska strana. Výsledok bitky však bol v skutočnosti nerozhodný, pretože ani jednej strane sa nepodarilo dosiahnuť jej

161 CARELL, P.: *Operace Barbarossa*. Plzeň 1996, s. 95; MOSKALENKO, K. S.: c. d., s. 44 – 45.

162 Všetkých generálov zajatých Nemcami Stalin označil za dezertérov, zradcov a panikárov a ešte v auguste 1941 ich prikázal odsúdiť v neprítomnosti na trest smrti zastrelením, konfiškáciu osobného majetku, a na odňatie všetkých vyznamenaní. Gen. Tkačenko zahynul 2. februára 1945 v koncentračnom tábore Sachsenhausen pri neúspešnom pokuse o útek. Bol chytený a spolu s ďalšími 200 väzňami vedený na popravu. Na jeho rozkaz všetci neozbrojení odsúdenci napadli strážu, v priebehu niekoľkých minút však boli postrieľaní. Tkačenko zahynul spolu s nimi. Gen. Ponedelin prežil so cťou 4 roky v nemeckých zajateckých táborech. Odmietol ponuku gen. A. A. Vlasova na účasť pri budovaní Ruskej oslobodzovacej armády, otvorene ale kritizoval sovietsku politiku voči roľníkom. Hneď po oslobodení bol preto zatknutý a poslaný rovno do sovietskeho koncentračného tábora! Po piatich rokoch v koncentráku poslal osobne Stalinovi žiadosť o ďalší súd. Súd ho však 25. augusta 1950 ešte raz odsúdil na trest smrti a tentokrát bol gen. Ponedelin zastrelený! Rovnaký osud stihol aj gen. Kirillova. Gen. Muzyčenko vojnu prežil a po rozsiahlych previerkach bol znova prijatý do radov armády. MASLOV, A. A.: c.d., s. 30, 53, 66 – 67, 156 – 160; RICHTER, K.: *Případ generála Vlasova*. Praha 1991, s. 21; VOLKOGONOV, D.: *Triumf a tragédia 2(Politický portrét J. V. Stalina)*. Bratislava 1990, s. 183.

pôvodný zámer. „*Obaja protivníci zaujímali o polnoci 23. júla 1941 prakticky rovnaké postavenie ako 24 hodín predtým. To však napokon nebolo dôležité. Hoci by aj 44. horská strelecká divízia Rýchlu brigádu úplne zničila, na výslednej katastrofe 12. armády by sa tým nič nezmenilo. O jej osude sa nerozhodovalo pri Lipovci, ale Bielej Cerkvi a Kyjeve. Pokiaľ mala bitka pri Lipovci nejakého víťaza, tak to boli len Nemci. Nasadením Rýchlej brigády zostali ušetrené sily XXXIX. horského zboru a generál Tkačenko nemohol realizovať svoj protiútok, ktorý by priniesol ťažké straty 97. ľahkej pešej divízií*“.¹⁶³ Zo slovenských krvavých obetí tak malo najväčší úžitok nemecké velenie. Poučilo sa však aj velenie slovenskej armády. Vojaci zaradení do novosformovanej *Rýchlej a Zaisťovacej divízie* prešli dôkladným výcvikom. Toto opatrenie prinieslo svoje ovocie. V žiadnej bitke na východnom fronte už slovenská armáda neutrpela v priebehu jedného dňa väčšie straty ako pri Lipovci. Bitka pri Lipovci tak zostala pre slovenskú armádu najkrvavejšou bitkou ťaženia proti ZSSR a druhej svetovej vojny vôbec.

Autor:
Mgr. Pavel MIČIANIK, MA.
Ústav teórie a dejín vied pri UMB
Banská Bystrica

Posudzovateľ:
PhDr. Tomáš KLUBERT, PhD.
Katedra histórie FF UCM
Trnava

163 KLUBERT, T.: c. d., s. 41.